

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Historický ústav

Labské nábřeží v Hradci Králové: Proměny prostoru v čase

Autor: Hana Pospíchalová

Studijní program: (18) B7105 Historické vědy

Studijní obor: Presentace a ochrana kulturního dědictví

Vedoucí práce: doc. PhDr. Veronika Středová, Ph.D.

Hradec Králové, rok 2020



Zadání bakalářské práce

Autor: Hana Pospíchalová

Studium: F14BP0183

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví

Název bakalářské práce: **Labské nábřeží v Hradci Králové: Proměny prostoru v čase**

Název bakalářské práce Elbe embankment in Hradec Králové: Transformation of space in time
AJ:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Předmětem této bakalářské práce je analýza významného prostoru Labského nábřeží v Hradci Králové, především v období od konce 19. století až do první poloviny 20. století, kdy bylo toto místo budováno do dnešní podoby. Práce přiblíží koncepci tohoto prostoru jako urbanistického prvku s centrální funkcí ve vztahu ke své historii. Cílem práce je probádat téma, které dosud nebylo zpracované jako celek. Metody: Analýza a interpretace úřední korespondence a projektové dokumentace, syntéza, komparace a chronologická metoda.

DAY, Christopher, Duch a místo: uzdravování našeho prostředí, 2004. DOMEČKA, Ludvík, Labské mosty v Hradci Králové, Osvěta lidu, 36, 1933, s. 12. DVOŘÁK, Stanislav, Mezi Labem a Orlicí, Hradec Králové 1941. HERAIN, Karel, Ulrichův Hradec Králové, Umění, 3, 1930, s. 289356. HONZÍK, Karel, Tvorba životního slohu, 1947. MALURA, Jan TOMÁŠEK, Martin, Krajina. Vytváření prostoru v literatuře a výtvarném umění, Ostrava 2012. MALURA, Jan TOMÁŠEK, Martin, Město. Vytváření prostoru v literatuře a výtvarném umění, Ostrava 2012. MEDEK, František, Ecology and urban space, Praha 2001. POTŮČEK, Jakub, Hradec Králové: Architektura a urbanismus 18952009, Hradec Králové 2009. Přehled desetiletí práce 19241934, Hradec Králové 1934. SCHENK, Rudolf, Masarykovy obecné školy, in: Hradec Králové a okolí, Hradec Králové 1932. SITTE, Camillo, Tvorba měst podle uměleckých zásad, 1995. STORCHOVÁ, Lucie a kol., Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě, Praha 2014. Základní kámen Pražského mostu v Hradci Králové, Hradecký kraj, 6, 1909, s. 57. Prameny: SOkA HK, AMHK, inv. č. 90, kart.4, sig. II. č. 21. SOkA HK, AMHK, inv. č. 103, kart. 4, sig. II. č.34. SOkA HK, AMHK, sig.5325, kart. 1147.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Veronika Středová, Ph.D.

Oponent: prof. PhDr. Dana Musilová, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 18.12.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením doc. PhDr. Veroniky Středové, Ph.D., a uvedla jsem veškeré použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 27. 6. 2020

Hana Pospíchalová

Poděkování

V první řadě bych ráda poděkovala své vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Veronice Středové, Ph.D., za vedení, cenné poskytnuté rady a ochotu. Dále bych poděkovala jednotlivým institucím, hlavně jejich zaměstnancům a odborníkům kteří mi umožnili pracovat s potřebnými prameny a literaturou. Jedná se především o Státní okresní archiv Hradec Králové, Mgr. Jana Jakla z Muzea východních Čech, Ing. arch. Václava Hájka a uměleckého kováře a restaurátora Vladimíra Červenku.

Anotace

POSPÍCHALOVÁ, Hana, *Labské nábřeží v Hradci Králové: Proměny prostoru v čase*, Hradec Králové, Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové 2020, bakalářská práce.

Tématem mé bakalářské práce je významný městský veřejný prostor Labského nábřeží v Hradci Králové, který během přelomu 19. a 20. století proměnil svou podobu a stal se kulturním centrem. Jedná se o místo, jehož původní idea a využití přetrvalo do současné doby. Urbanistické řešení tohoto městského celku stále patří mezi nejzdařilejší svého druhu u nás. Hlavním iniciátorem vzniku tohoto místa byl tehdejší starosta Hradce Králové JUDr. František Ulrich, který ve spolupráci s předními českými architekty své doby, zejména Josefem Gočárem a Janem Kotěrou, vytvořil město často nazývané „Salón republiky“. Bakalářská práce se zabývá prostorem Labského břehu především od doby bourání barokního opevnění a následného řešení splavnění řeky Labe, které dále přerostlo ve stavbu nového městského centra.

Klíčová slova: Hradec Králové, Labské nábřeží, prostor, Labe, Středolabský komitét, urbanismus, město, František Ulrich, Josef Gočár, Jan Kotěra, Oldřich Liska.

Annotation

POSPÍCHALOVÁ, Hana, *Elbe embankment in Hradec Králové: Transformation of space in time*, Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové 2020, bachelor thesis.

The topic of my bachelor thesis is significant public space Elbe embankment in Hradec Králové, which changed its appearance during the 19th and 20th centuries and became a cultural center. It was a place whose original idea and use has survived to the present day. Urban design of this city complex is still one of the most successful of its kind in our country. The main initiator of the creation of this place was once upon a time the mayor of the town Hradec Králové JUDr. František Ulrich, who in cooperation with leading Czech architects of this time, especially with Josef Gočár and Jan Kotěra, created a town often named „Salon Of The Republic“. Bachelor thesis contains information about the area of Elbe bank especially from the time of the demolition of old baroque walls and the successive modification of river Elbe, which outgrew in the build of the new urban centre.

Keywords: Hradec Králové, Elbe embankment, space, Elbe, Medium – Elbe Committee, urbanism, city, František Ulrich, Josef Gočár, Jan Kotěra, Oldřich Liska.

Obsah

Úvod.....	9
1. Prostor Labského nábřeží a splavnění řeky.....	14
1.1. Labské nábřeží – teoretické vymezení tématu.....	14
1.2. Vývoj prostoru Labského nábřeží od začátku 13. stol. do konce 19. stol.....	21
1.3. Založení Komitétu a úprava řeky Labe.....	24
2. Velké stavby na Labském nábřeží.....	32
2.1. František Ulricha jeho idea Velkého Hradce.....	32
2.2. Období počáteční výstavby na Labském nábřeží v první polovině 20. století	35
2.3. Urbanizace Labského nábřeží.....	41
2.4. Labské nábřeží v období Salónu republiky.....	44
3. Současný význam Labského nábřeží.....	50
3.1. Předpoklady pro vznik městského centra na Labském nábřeží.....	50
3.2. Obnova památek na Labském nábřeží.....	52
3.3. Význam prostoru Labského nábřeží v kontextu současné doby.....	55
Závěr.....	56
Seznam pramenů a literatury.....	58

Úvod

Hlavní motivací k výběru tématu Labské nábřeží a jeho proměny, byla skutečnost, že nebylo dosud zpracované jako celek, ačkoliv je tento veřejný prostor velice důležitým místem v kontextu vývoje města Hradce Králové. Tvoří jakési centrální jádro města, kde se nacházejí velice významné památky a budovy, kterým se samostatně věnovalo několik prací. Další a zároveň osobní motivací pro volbu tématu byla má vlastní dlouholetá aktivní spolupráce na obnově Labské promenády, kdy jsem se začala více zajímat o historii a vývoj tohoto zajímavého prostoru.

V úvodní části první kapitoly bakalářské práce se objevují důležité pojmy jako je krajina, prostor, urbanismus, město a kultura. Tyto pojmy se zde opakují, vzájemně propojují a tvoří svazek definicí samotného významu proměny prostoru řeky Labe v Hradci Králové a vzniku místa nazývaného jako Labské nábřeží, kterým se celá tato práce zabývá. Jednotlivé pojmy jsou popsány v příkladech ve vztahu k ústřednímu prostoru nábřeží, ale také samotnému městu Hradci Králové.

Druhá část první kapitoly rozebírá historický vývoj okolí labského běhu až do doby, kdy započala aktivita Komitétu pro splavnění Labe, která byla prvním krokem ke vzniku nového Labského nábřeží.¹ Činnost komitétu a jeho osobnosti popisuje třetí podkapitola. Mimo komitét je popsán i průběh prováděných úprav, včetně mnoha komplikací, hlavně v podobě povodní a prodlužování dokončení prací, jež revitalizaci Labe především v jejích začátcích doprovázely.

Druhá kapitola práce je nejobsáhlejší a věnuje se období vrcholné stavební a urbanistické činnosti na Labském nábřeží, ale také v celém Hradci Králové. Nevyhýbá se ani důležitým osobnostem, jež se na tvorbě nového centra města podílely. Úvodní podkapitola je věnovaná hradeckému starostovi Františku Ulrichovi, který byl zásadní postavou vrcholné éry města a také aktivním činitelem usilujícím o obrodu okolí Labe a vznik kvalitní architektury včetně nového urbanistického plánu. Dále se zabývá Ulrichovými vazbami na architekta Jana Kotěru, jež ho hodně ovlivnil a později jeho žáka Josefa Gočára.

¹ Při vzniku spolku využíváno tvaru komité.

Druhá podkapitola se zabývá prvními výraznějšími stavbami na Labském nábřeží, které byly postaveny na začátku 20. století. Navazující třetí podkapitola popisuje proces urbanizace nejen labského břehu, ale celého Hradce Králové, jenž byl zásadním předpokladem pro vznik moderního města. Poslední podkapitola se věnuje období, kdy vrcholila stavební činnost a představuje nejznámější díla, která v prostoru Labského nábřeží vznikla a zajistila městu Hradci Králové přívlastek „Salón republiky“.

Ve třetí kapitole analyzuji Labské nábřeží ve vztahu k současnosti. Úvodní podkapitola rozebírá předpoklady, které vedly ke vzniku nového centra města. Popisuje také hlavní koncepční a funkční řešení členění labského veřejného prostoru, jenž bylo vlivem důsledně rozdělené funkcionality plně odpovídající potřebám společnosti i po téměř sto letech od svého vzniku. Druhá podkapitola je věnována rekonstrukcím a obnovovacím činnostem, které revitalizovaly a zmodernizovaly labskou promenádu. Zmíněna je také změna ve vztahu k zacházení s památkami, jež vedla k jejich plnohodnotné péči.

V poslední podkapitole analyzuji Labské nábřeží v kontextu současné doby a jeho význam z hlediska funkčnosti a využití. Věnuji se také schopnosti zachování atraktivitu a života obyvatel ve veřejném prostoru, který neztratil svůj původní účel a uspořádání ani po skoro 100 letech od svého vzniku.

Pramenná základna této bakalářské práce je založena na studiu materiálů ze Státního okresního archivu města v Hradci Králové. Nejvíce jsem pracovala s fondem Komitě pro úpravu řeky Labe Hradec Králové, který obsahuje archiválie vztahující se činnosti Komitětu pro splavnění Labe z období let 1884–1946.² Tento fond obsahuje zprávy o schůzích komitětu, stanovky komitětu, korespondenci, úřední dokumenty, projektové dokumenty, fotografie, ale také novinové články, které byly důležitými prameny pro celou práci.

Pro pasáž zabývající se stavbou budovy muzea posloužil fond Archiv města Hradec Králové, obsahující především korespondenci, finanční dokumenty

² Státní okresní archiv Hradec Králové, Komitě pro úpravu řeky Labe Hradec Králové, kart. č. 1, inv. č. 3, 6, 7, 8, 9.

a projektovou dokumentaci.³ Z téhož fondu jsem čerpala údaje týkající se vodních toků a staveb nových mostů, které doplnily pramenný výzkum fondu HK – KSL.⁴ Některé detailnější informace týkající se staveb mostů na Labském nábřeží jsem získala z protokolních knih ze schůzí městské rady z let 1910–1927.⁵

Dalším použitým fondem ze Státního okresního archivu Hradce Králové je HK – GY⁶, jež byl zásadním pramenným zdrojem pro část práce věnující se stavbě tehdejšího Rašínova gymnázia. Mezi nejzajímavější dokumenty tohoto zdroje patří autentické a vlastnoručně vytvořené návrhy vnitřního vybavení na tmavém papíře od architekta Josefa Gočára.⁷

Z podsbírky Hradecensia, jež patří pod archiv Muzea východních Čech, byl pro mou práci využit originál Gočárova konečného urbanistického regulačního plánu města Hradce Králové, obsahujícího kompletní rozvržení jednotlivých celků a ulic, včetně barevného rozlišení samostatných zón.⁸

Závěrečná kapitola byla postavena na internetových zdrojích, především ze zpravodajských serverů, jelikož revitalizace staveb a prostoru Labského nábřeží proběhla v nedávné době. Mezi rekonstrukce zmíněné internetovými články patřila oprava budovy Městských lázní⁹, obnova labské náplavky¹⁰, nová fasáda elektrárny Hučák¹¹ a nedávná renovace pláště budovy Muzea východních

³ Státní okresní archiv Hradec Králové, Archiv města Hradec Králové, kart. č. 506, inv. č. 2071.

⁴ Značka fondu – Komitě pro splavnění řeky Labe Hradec Králové.

⁵ Státní okresní archiv Hradec Králové, Archiv města Hradec Králové, *Protokoly schůzí městské rady 18. VII. 1910–27. XII.*, inv. č. 210.

⁶ Značka fondu – Gymnasium v Hradci Králové.

⁷ Státní okresní archiv Hradec Králové, Gymnasium v Hradci Králové, *Osvětlovací tělesa pro Státní gymnasium v Hradci Králové*, inv. č. 997.

⁸ Muzeum východních Čech Hradec Králové, Hradecensia, *Regulační plán Hradec Králové*, inv. č. D-H134/2007.

⁹ Ondřej VAŇURA, *Městské lázně fungují už 80 let. Tehdejší plavci by je nejspíš nepoznali*, dostupné online (<https://hradec.rozhlas.cz/mestske-lazne-v-hradci-kralove-funguji-uz-80-let-tehdejsi-plavci-je-nejspis-6151398>), [citováno k 29. 4. 2020].

¹⁰ Michaela RAMBOUSKOVÁ, *Hradec se vzhledl v Paříži, chce náplavky jako na Seině*, dostupné online (https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/obrazem-hradec-se-zhledl-v-parizi-chce-naplavky-jako-na-seine.A110527_1592472_hradec-zpravy_klu), [citováno k 1. 5. 2020].

¹¹ TÁŽ, *Ke stoletému výročí dostala hradecká elektrárna Hučák novou fasádu*, dostupné online, (https://www.idnes.cz/hradec-kralove/zpravy/elektrarna-hucak-v-hradci-kralove-slavi-100-let.A121106_1850386_hradec-zpravy_kvi), [citováno k 1. 5. 2020].

Čech.¹² Důležitými zdroji pro kapitolu věnující se obnově labské promenády, byly restaurátorské zprávy zapůjčené ze soukromého archivu restaurátora Vladimíra Červenky, které obsahovaly kompletní fotodokumentaci a popis stavu před záchranou památek a také podrobné informace o provedených zásazích.¹³

Labským nábřežím v Hradci Králové se odborné práce zabývají pouze okrajově, jako celek tento veřejný prostor nebyl nikdy monograficky zpracován, proto jsem pracovala hlavně s literaturou zabývající se architekturou a urbanistikou města Hradce Králové nebo samostatnými stavbami, nejčastěji slavnou budovou Kotěrova muzea.¹⁴ Úvodní stať věnující se historii, architektuře a teorii krajiny a prostoru byla založena zejména na teoretických dílech a zabývajících se jednotlivými pojmy.¹⁵ Tyto práce byly nepostradatelným nástrojem pro plné pochopení termínů, jež se v celé bakalářské práci často objevují. Pro mapování života jednotlivých osobností spojených s rozvojem města Hradce Králové, jako byli např. František Ulrich, Jan Kotěra, Josef Gočár nebo Oldřich Liska, bylo čerpáno z publikací o jejich životě a díle.¹⁶ Cenné informace urbanistického charakteru, které byly důležité pro rozbor a studium stavebních procesů na Labském nábřeží jsem získala z odborných publikací věnujících se urbanismu a územnímu plánování, především z prací Vladimíry Šilhánkové z Katedry urbanismu a územního plánování na stavební fakultě na ČVUT v Praze.¹⁷

Cenné poznatky jsem získala i vlastním výzkumem a navštívením pamětihodností Labského nábřeží. Mnoho dobových exponátů a fotografií jsem

¹² Petr VINKLÁŘ, *Hradec Králové po opravě otevřel Muzeum východních Čech*, dostupné online, (<https://www.hradeckralove.org/hradec-kralove-po-oprave-otevrel-muzeum-vychodnich-cech/d-70684>), [citováno k 2. 4. 2020].

¹³ Restaurátorský průzkum a zpráva k rekonstrukci Muzea východních Čech (2002), Restaurátorské zprávy k obnově litinového zábradlí na Labském nábřeží v Hradci Králové (2012–2016).

¹⁴ Jakub POTŮČEK, *Hradec Králové: Architektura a urbanismus 1895–2009*, Hradec Králové 2009. Ladislav Zikmund LENDER – Jiří ZIKMUND, *Budova muzea v Hradci Králové 1909–1913. Jan Kotěra*, Hradec Králové 2013.

¹⁵ Simon SCHAMA, *Krajina a paměť*, 2007. Lucie STORCHOVÁ a kol., *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*, Praha 2014. Josef ZELENKA a kol., *Percepce krajiny a genius loci*, Hradec Králové 2008, s.

¹⁶ Vladimír ŠKALOU, *Starosta Hradce Králové František Ulrich*, Hradec Králové 1998. Ladislav Zikmund LENDER, *Jan Kotěra v Hradci*, Praha 2016. Marie BENEŠOVÁ, *Josef Gočár*, Praha 1958. Matěj BEKERA, *Oldřich Liska: Architekt východočeské moderny*, Hradec Králové 2019.

¹⁷ Vladimíra ŠILHÁNKOVÁ, *Veřejné prostory v územně plánovacím procesu*, Brno 2003. TÁŽ a kol., *Urbanismus a územní plánování*, Pardubice 2010.

měla možnost si prohlédnout v Muzeu východní Čech v trvalé expozici věnující se historii města Hradce Králové. Má vlastní aktivní spolupráce na obnově Labského nábřeží v letech 2012–2016 mi byla hodnotným zdrojem inspirace pro psaní mé bakalářské práce.

Cílem mé bakalářské práce bylo představení veřejného prostoru, který byl vytvořen nadčasovým způsobem, obsahuje kvalitní architekturu s propracovaným urbanistickým řešením a je plnohodnotným centrem metropole města i v současnosti a zároveň souhrnné zpracování celého tématu. V bakalářské práci jsem využila metod analýzy, interpretace úřední korespondence a projektové dokumentace, syntézy a komparace.

1. Prostor Labského nábřeží a splavnění řeky

1.1. Labské nábřeží – teoretické vymezení tématu

Vývoj Labského nábřeží vzájemně korespondoval s rozvojem moderní architektury Hradce Králové, zejména v první polovině 20. století. Městský veřejný prostor, který se rozkládá okolo řeky Labe, od počátku historie přitahoval své obyvatele a jeho výsledná podoba, kterou známe v současnosti, byla v celém kontextu jeho přirozeným vývojem.

Krajina je a vždy byla běžnou a nezbytnou součástí lidského života, ale je také společenskovedním konceptem, který nabral svého nejvyššího významu zejména ve 20. století. Definice a vymezení tohoto pojmu se v průběhu přelomu 19. – 20. století přetváří v sociálně a kulturně podmíněný obsahový celek. Konec 20. století přinesl kritický zájem o krajiny. Objevuje se zájem o identitu místa, která vzniká splynutím sociálních procesů, jimiž se znázorňují představy o krajíně a praktikách, kterými dané společnosti tvoří místa, jejichž totožnost je sdílena komunitou. Mimo biografický, spíše uzavřený princip se v koncepci druhé objevuje modernější a otevřenější struktura, která urbanistické a krajinné celky chápe jako nezávislé proměnné.¹⁸ V Hradci Králové jsou tyto principy zcela zásadní pro stavbu nové moderní podoby města v první polovině 20. století, zejména v průběhu dvacátých a třicátých let.¹⁹ Zde právě díky vývoji společnosti a proměně jejích potřeb dochází k přebudování břehu kolem řeky Labe, který v této práci nazývám jako Labské nábřeží.

Obecně je krajina bez ohledu na svou konkrétní lokaci obsažným jevem a jakýmsi živoucím konceptem, který se přetvářel a měnil se podle toho, jak se proměňovala společnost, její vnímání a prostředí po fyzické stránce či kultura obyvatel, kteří na ní žili. Na příkladu Labského nábřeží lze řeku Labe chápat jako jakýsi dějintovorný prvek měnící krajinu okolo sebe. Impulsem pro nutné úpravy

¹⁸ Harry JANSEN, *Vytváření městské minulosti*, 2001, s.33.

¹⁹ Aleš VOŠÁHLÍK a kol., *Paměť měst. Městské památkové rezervace v českých zemích*, Praha 1981, s. 69.

a rozsáhlejší rekonstrukce bylo právě Labe pustošící své přilehlé okolí, zejména hospodářskou úrodu.

Důležitou součástí krajiny je její krajinná paměť, přes kterou k nám může promlouvat jako k jednotlivcům i k jako příslušníkům dané kultury, propojuje nás také s vlastní minulostí.²⁰ V padesátých letech 20. století tímto způsobem pozoroval a studoval krajinu W. G. Hoskins, který v její historii spatřoval vysokou výpovědní hodnotu, zejména pro ty, kteří podle něj ví, jak v ní číst. V tom případě pak může být i tím nejbohatším pramenem. Své badání zaměřil především na historii obývání, materializování krajiny a její vývoj.²¹ Minulost krajiny zkoumají přírodní vědy jako je geologie, pedologie a také vědy společenské – historie, archeologie, sociologie, antropologie či geografie a další. Rozličné pohledy na krajinu zahrnují studium její historie a rozvoje, ale také přístup věd ke změnám ve vnímání krajiny. Podle norského historika a teoretika architektury Christiana Norberga Schulze spíše příroda tvoří rozlehlou všeobsahující totalitu a místo, které má vždy svou vlastní zvláštní identitu vyplývající z místních podmínek a krajina by měla být zachována jako hlavní označení míst. Města a vesnice označuje jako „sídla“, která považuje za umělé součásti poměňující společně s ostatními přírodu měnícími prvky za „kulturní krajinu“.²²

Od počátku 20. století dochází v Hradci Králové, ale i v jiných městech k velkým změnám v souvislosti s potřebami lidí, obchodu, ale i způsobu života. V té době dochází k proměně chápání veřejného prostoru, který blíže definuje místo, kde probíhá život jeho obyvatel a jeho potřeba vnímání je intenzivnější.²³ Původní revitalizace řeky Labe a jejího okolí díky těmto proměnám společnosti přerostla ve výstavu nového města v Hradci Králové. Přestavba se uskutečnila podle Regulačního plánu města vypracovaného architektem a urbanistou Josefem Gočárem, který byl na základě zadané soutěže tehdejšího starosty Františka Ulricha vybrán a následně i realizován.²⁴

²⁰ Simon SCHAMA, *Krajina a paměť*, 2007, s. 12.

²¹ William George HOSKINS, *Utváření anglické krajiny*, 1973, s. 14.

²² Josef ZELENKA a kol., *Percepce krajiny a genius loci*, Hradec Králové 2008, s. 136.

²³ Vladimíra ŠILHÁNKOVÁ, *Veřejné prostory v územně plánovacím procesu*, Brno 2003, s. 47–48.

²⁴ Muzeum východních Čech Hradec Králové, Hradecensia, *Regulační plán Hradec Králové*, inv. č. D-H134/2007.

Potřeby a vývoj člověka se proměňují a formují prostor, ve kterém žijí v kontextu jejich dějinného pozadí. Vytvořil se nový celek, který reflektuje společenský, kulturní, ale i urbanistický vývoj. S rozvojem obchodu a vzdělanosti, se měnil u prostoru dřívější význam teritoriální a obranný v důraz na centrum setkávání. Labské nábřeží je příkladem toho, jak se neobývaný prostor původní barokní pevnosti může zcela proměnit v místo obchodu, kultury a setkávání. Dnešní nábřeží Elišky Pomořanské, které bylo v místech bývalé pevnosti okolo protékající řeky Labe vybudováno, je příkladem toho, jak může prostředí plnit funkci pozemní komunikace a zároveň také tepny protínající centrum města. Koncem 19. století přetrvává tradiční představa o městě jako o uzavřeném a ohraničeném organismu navzdory tomu, že bylo zbořeno opevnění a město již vykazovalo prvotní urbanistické změny. Veřejný prostor se začíná pozvolna měnit a dochází k převratným úpravám spojených s formováním prostorů.²⁵ Městský veřejný prostor má mnoho funkcí a je tvořen nejen svými obyvateli, ale také návštěvníky odjinud, a právě tato pestrost následně spoluutváří konečné využití místa a také jeho vlastní atmosféru. Tyto prostory jsou také odrazem hlubších sociálních procesů.²⁶ Urbanistické plánování je výsledkem předchozí úvahy o samotném smyslu a využití daného prostoru. Až na počátku 20. století, je nový směr rozvoje chápán jako aktuální strategie a dochází k rozsáhlému územnímu plánování a proměně krajinných celků, zejména pak měst. Vytvoření místa znamená vyjádření podstaty bytí a prostředí, které si člověk vytvořil a v němž žije a není jen pouhým praktickým nástrojem či výsledkem nahodilých událostí, ale má svou strukturu a obsahuje významy.²⁷

V kontextu přeměny labského břehu a následnému vzniku tzv. Labského nábřeží je důležitým pojmem prostor. Prostor je však oproti krajině daleko abstraktnější strukturou. Může být, ale chápán i v rámci krajiny jako její důležitá součást. V literatuře má však dva základní významy: trojrozměrný prostor geometrie anebo prostor jako percepční pole.²⁸ Koncept pojetí prostoru vyrůstá z

²⁵ Vladimíra ŠILHÁNKOVÁ, *Veřejné prostory v územně plánovacím procesu*, s. 46.

²⁶ Petr KRATOCHVÍL, *Městský veřejný prostor*, Praha 2015, s. 107.

²⁷ Josef ZELENKA a kol., *Percepce krajiny a genius loci*, s. 141.

²⁸ Christian Norberg SCHULZ, *Genius loci. K fenomenologii architektury*, Praha 1994, s. 11.

analýzy vztahu všech příslušníků určité kultury k dané krajině. Z konstruktivistického pohledu je krajina utvářena nejen příslušníky elitních skupin, ale všemi členy společnosti.²⁹ Její schopností je promlouvání k jednotlivcům a také příslušníkům různých kultur. Mění se význam a využití, tak i její celkové pochopení. Na přelomu 19. a 20. století již krajina není chápána jako pouhá hmota, ale jako jakási kulturotvorná materie historie. Struktura vnímání prostoru je ale důležitá na prvním počátku bádání a až následně je možné rozpoznat její formu a obsah.³⁰ Labské nábřeží se na základě těchto prostorových vývojových změn ve 20. století stává z dříve volných parcel skládajících se především ze zelených luk okolo řeky městským kulturním centrem pro společnost a nezbytným místem pro její každodenní život. Tyto pozemky město Hradec Králové záhy po převzetí od c. k. vojenského aeraru využilo pro budoucí zástavbu.³¹ Je třeba zmínit, že první tendence vedoucí ke změnám se objevují už 19. století v souvislosti s probíhající průmyslovou revolucí, která zásadně mění podobu a využití měst.³²

Pojmy krajina a prostor lze chápat jako dva oddělené celky, které se často spojují v širší významový svazek. Krajinný prostor je možné vysvětlit také jako materiální svět nebo dílo lidského rozumu. Konceptualizace krajiny je neutrální, ale vždy podmíněna sociální a kulturní stránkou. Důležitý je pro konceptualizaci krajiny vztah mezi fyzickým prostředím a lidskou společností, hlavně představami, které si daná společnost s konkrétním prostředím spojuje. Z toho důvodu se zájem o krajinu stal významnou součástí historického bádání. Krajina totiž spojuje svět představ se světem fyzickým a zároveň přináší často velice důležitá svědectví o tom, co se v daném prostoru stalo. Labské nábřeží v Hradci Králové je příkladem přeměny původní krajiny ve výtvar člověka, který následně můžeme nazvat právě krajinným prostorem. Například v dřívějším studiu dějepisu bylo přesné fyzické vymezení místa nezbytnou součástí, tento přístup přetrvával do

²⁹ Karolína PAUKNEROVÁ, *Krajina*, In. Lucie Storchová a kol., *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*, Praha 2014, s. 362.

³⁰ Simon SCHAMA, *Krajina a paměť*, s. 11.

³¹ Státní okresní archiv Hradec Králové, Komitě pro úpravu řeky Labe, *Smlouva o převzetí pevnostních pozemků*, inv. č. 4774.

³² Vladimíra ŠILHÁNKOVÁ a kol., *Urbanismus a územní plánování*, Pardubice 2010, s. 25.

doby před druhou světovou válkou. Podle krajinného zeměpisce Kennetha Olwinga, který se touto otázkou zabývá, ve své eseji o konceptu přírody v geografii je v tomto období krajina chápána jako regionální jednotka, kterou vymezuje příroda.³³ Změnu v tomto přístupu přináší až francouzská historiografická škola Annales.³⁴

Urbanismus krajinného prostoru je vyústěním vývoje společnosti, její techniky a vzdělanosti. Je to nevyšší stupeň krajinné přeměny, který přináší do této problematiky technické disciplíny. Městská krajina přestává být chápána jako pasivní prostor, na kterém pouze probíhají kulturní a společenské situace, ale začíná být spolutvůrcem městských a společenských procesů. Princip urbanistické obnovy spočívá v přizpůsobování prostoru potřebám společnosti.

K rozvoji českého urbanismu dochází od počátku průmyslové revoluce v 18. století, výrazněji během procesu následné modernizace, až po současnost. Vznikající průmysl se rozvíjí především ve městech, kde má vhodné podmínky, pracovní sílu a také dopravu. Město Hradec Králové tudíž bylo pro tyto účely strategicky výhodné, protože splňovalo všechny potřebné podmínky.³⁵ Novým pojetím městské krajiny se zabýval tzv. Lefebvrův pojem sociálního prostoru. Tato definice chápe prostor sociálně produkováný, který je důsledkem mnoha situací, jež zahrnují objekty budov a ostatních staveb a jejich výsledných konfigurací. V sociální hledisku vidí prostor jako reálný nikoliv jako sféru představ nebo idejí.³⁶

Období od konce 19. století po celé 20. století je časem výrazné změny struktury a obrazu města. Dochází k hledání nových přístupů členění města a zároveň pohledů na funkci města.³⁷ Ve 20. století město Hradec Králové, které patří k nejstarším městům v Čechách, zažilo svou velkou přestavbu v podobě nových účelových a kulturně důležitých budov, které pozměnily jeho funkci. Pozornost je věnována funkčnímu uspořádání města. Dochází k rozdělení města

³³ Kenneth OLWING, *Recovering the Substantive Nature of Landscape*, 1996.

³⁴ David BLACKBOURN, *Podmaňování přírody*, 2009, s. 28.

³⁵ Vladimíra ŠILHÁNKOVÁ a kol., *Urbanismus a územní plánování*, s. 26.

³⁶ Jaroslav IRA, *Město*, In. Lucie Storchová a kol., *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*, s. 351.

³⁷ Vladimíra ŠILHÁNKOVÁ, *Veřejné prostory v územně plánovacím procesu*, s. 50.

na několik zón. Způsob zónování městských částí je jedním z projevů funkcionalismu, který vzniká od dvacátých let téhož století.³⁸

Významnou změnou prošlo dříve jen obranné prostředí z 18. století na Labském nábřeží, které se rozkládá od Malé vodní elektrárny Labe zvané také jako Hučák podle jezu, na němž leží, až k Městským lázním.³⁹ Pod území Labského nábřeží spadá dnešní Eliščino nábřeží, Tylovo nábřeží a Smetanovo nábřeží. Na tomto prostoru se od počátku minulého století až po jeho první polovinu vybuďovalo komplexně kulturní a sociálně aktivní prostředí. Změnilo se i chápání a způsob definování města jako urbanistického celku. Díky nově postaveným institucím, kterými byly především školy, např. Učitel'ský ústav, Obchodní akademie, budovy komplexu Obecných a měšťanských škol, anebo tehdejší Rašínovo státní gymnázium, došlo ke zvýšení úrovně vzdělání ve městě.

Urbanismus je utvářen souborem vědeckých a uměleckých metod a postupů, které slouží k zakládání a formování osídlení. Tento koncept se především uplatňuje při projektování měst, ale také dalších územních celků a krajiny s velkým důrazem na tvorbu životního prostředí. Obdobný způsob je sice vlastní spíše principům architektonickým, ale od dob využívání urbanistických tendencí architektonický pohled kombinuje s vědami technickými, ekologií a ekonomickým přístupem. Urbanismus, jenž tímto vývojem vzniká, se tak stává souhrnnou teoretickou disciplínou, která nejlépe vytěží z daného prostoru jeho potenciál.⁴⁰ Ve 20. století je jednou z často aplikovaných urbanistických disciplín urbanistická sociologie, která zkoumá hranici mezi přírodou a kulturou, často také v kontextu vědy a vývoje.⁴¹ Budování a stavění sídel patří mezi nejstarší lidské činnosti, ale pojem urbanismus se objevuje až v polovině 19. století. V tomto období dochází k mnoha důležitým politickým, společenským, hospodářským, ale i vývojovým změnám. Proměna výroby z řemeslného charakteru na průmyslový, byla zásadním prvkem, který přispěl k urbanismu měst a přesunu obyvatel

³⁸ Vladimíra ŠILHÁNKOVÁ a kol., *Urbanismus a územní plánování*, s. 29–30.

³⁹ Zlata ŠÁMALOVÁ a kol., *Po řekách krajinou a časem*, Hradec Králové 2010, s. 34.

⁴⁰ Vladimíra ŠILHÁNKOVÁ a kol., *Urbanismus...*, s. 5.

⁴¹ Zygmunt BAUMAN a Tim MAY, *Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie*, Praha 2010, s. 156.

z venkova do města. Inovace dopravy v podobě železnic je hlavním nositelem moderního vývoje. Města, která tuto skutečnost opomenula, často pozastavila svůj rozvoj.⁴²

V Hradci Králové se řízený urbanismus objevuje později než v jiných městech v Čechách, a to až po zbourání starých hradeb na přelomu 19. a 20. století. Avšak způsob, jakým proběhla realizace v Hradci Králové, byl naprosto unikátní a inovativní. Na rozdíl od ostatních měst nové urbanistické koncepce z vrcholného období třicátých let 20. století ctily předchozí etapy úprav a dále rozvíjely využití principy, které byly v souladu s novými návrhy.

Význam města Hradce Králové úzce souvisí s vrcholem městského urbanismu a územním plánování v Československu ve dvacátém století. Po první světové válce je nutné řešit nedostatek obytných kapacit a dochází k aktualizaci urbanistického plánu města.⁴³ Právě Regulační plán města od Josefa Gočára byl pro město zásadním mezníkem a odstartoval éru moderní architektury Hradce Králové, později nazývanou jako „Salón republiky“. Gočár se podílel na architektuře města daleko dříve před vypracováním Regulačního plánu, který byl tvořen ve dvacátých letech 20. století.⁴⁴ Následná výstavba na Labském nábřeží byla z velké části tvorbou Josefa Gočára, jak urbanisty města, tak i architekta vzniklých staveb. Samotný Gočár také jako konzultant dohlížel na stavební práce při stavbě Tyršova mostu na Smetanově nábřeží. Tento most byl postaven z důvodu přetíženosti Pražského mostu, který byl jedinou spojnici mezi pravým a levým břehem. Bylo tak učiněno po naléhání obchodníků a živnostníků, kterým nedostatečnost stávající cesty přes řeku ztěžovala jejich práci.⁴⁵

Kultura v případě krajinného vývoje funguje jako impuls vytvářející potřeby společnosti, které následně přinášejí změny a nové přístupy. V Hradci Králové právě nově utvářející kultura zapříčinila stavbu nových budov se vzdělávací a socializační funkcí. Mezi zásadní stavby patřilo Městské historické

⁴² Vladimíra ŠILHÁNKOVÁ a kol., *Urbanismus a územní plánování*, s. 25–26.

⁴³ Ladislav Zikmund LENDER, *Struktura města v zeleni*, Hradec Králové 2017, s. 25.

⁴⁴ Jakub POTUČEK, *Hradec Králové: Architektura a urbanismus 1895–2009*, Hradec Králové 2009, s. 56.

⁴⁵ Státní okresní archiv Hradec Králové, Archiv města Hradce Králové, *Dopis ministerstvu národní obrany*, 1931, Hradec Králové, kart. č. 1147, inv. č. 5325.

a průmyslové muzeum, Rašínovo státní gymnázium, které nahradilo starou nevyhovující budovu⁴⁶ a neposlední řadě také komplex Obecních a měšťanských škol. Zásadou těchto staveb se z Labského nábřeží stalo jakési středisko setkávání a kultury. Zásadní je v případě těchto významných a přínosných procesů především tvorba již zmíněného architekta Josefa Gočára, též autora nové budovy gymnázia a školního komplexu a jeho učitele Jana Kotěry, který byl autorem Městského muzea.⁴⁷ Tato dvojice architektů ve své době rozvíjí tradici školy Otto Wagnera, preferující konstruktivní řešení prostoru ve jménu funkce, vyznačující se mimo jiné také určitou zdrženlivostí vůči přehnaným výtvarným prostředkům.⁴⁸

Prostor Labského nábřeží je výsledkem několikaletého unikátního vývoje města Hradce Králové, ale i jeho obyvatel, který vyústil ve zrození místa korespondujícího s životem na něm probíhajícím, jehož koncepce stále odpovídá potřebám současného člověka. Řeka Labe, která zůstala neměnným prvkem, může být v případě tohoto místa chápána dle teorie Ch. N. Schulze jako „hranice“ zviditelňující prostorovou strukturu následně vytvářející celkovou atmosféru definující daný prostor.⁴⁹

1.2. Vývoj prostoru Labského nábřeží od začátku 13. stol. do konce 19. stol.

Začátkem 13. století byl meandrový pás krajiny obklopující řeku Labe porostlý pralesem složeným z lužních lesů s velkým množstvím slepých a průtočných ramen s několika močály. Jakýkoli zvýšený říční průtok byl povodní. Okolní půda však byla úrodná, a proto lákala první okolní osadníky k výsadbě a hospodaření i přes možná rizika spojená s divokým charakterem řeky. Labe také poskytovalo vodu a ryby a na začátcích bylo jedinou dopravní cestou pro jednotlivá sídliště. Posléze okolí břehu Labe dostává v kontextu vývoje města a

⁴⁶ Státní okresní archiv Hradec Králové, Gymnasium v Hradci Králové, *Novostavba c. k. gymnasia v Hradci Králové*, Ratibor č. 24, 4. 10. 1915, s. 2–3, kart. č. 65, inv. č. 993.

⁴⁷ Jakub POTUČEK, *Hradec Králové: Architektura a urbanismus 1895–2009*, s. 24.

⁴⁸ Ladislav Zikmund LENDER, *Struktura města v zeleni*, s. 25.

⁴⁹ Josef ZELENKA a kol., *Percepce krajiny a genius loci*, s. 136.

nových potřeb jeho obyvatel, kultivovanou podobu a dochází i k drobným úpravám okolí.⁵⁰ Na základě těchto zvelebovacích tendencí se objevuje v 16. století na Labi u špitálu a kostelu sv. Anny tzv. hradní mlýn.⁵¹

Labské nábřeží v Hradci Králové, bylo pro samotné město strategickým místem, zejména v době, kdy byla prioritou otázka bezpečnosti. Jednou z prvních zásadních funkcí prostoru labského břehu v Hradci Králové byla obrana města. Doba baroka přinesla v druhé polovině 18. století do dřívějšího věnného města otázku zabezpečení a nutnost budování dalšího opevnění. Během válečných konfliktů s Pruskem bylo město Hradec Králové několikrát obsazeno nepřátelskými vojsky. Po pruských útocích a třech úmyslně založených požárech bylo město na mnoha místech zpustošeno, aby se situace nemohla opakovat muselo dojít k bezpečnostnímu řešení a přestavbě.⁵² Na obranu proti těmto útokům ze strany Pruska bylo od roku 1766 ve městě zbudováno rozsáhlé opevnění, a Hradec Králové se tím mění v barokní pevnost doplňující rakouskou obrannou soustavu. Na Labském prostoru se v té době mimo pevnostní zástavy nacházely jen volné nezastavěné pozemky. Výstavba pevnosti byla zahájena založením mostů přes řeky Labe a Orlici. Pozdně barokní pevnostní systém zabíral plochu okolo 330 ha a změnil celé území města včetně přilehlých předměstí a obklopoval řečiště Labe a Orlice.⁵³

Pevnost byla na konci 18. století přestavěna, došlo ke zvýšení valu a byly nově vystavěny kavalíry s postavením děl. Opevnění celého objektu bylo posíleno a nově vznikla velká pěchotní Vodní kasárna. Obrannou schopnost pevnosti měla z velké části zvyšovat řeka, a tak bylo Labe svedeno do nového koryta.⁵⁴ Po roce 1866 však existence pevnosti ztrácí svůj význam a stává bezúčelnou. Otázku zrušení a zbourání hradeb jako první řešil starostův náměstek Ladislav Jan Pospíšil. Zmíněná iniciativa byla dokonána Františkem Ulrichem, který je roku

⁵⁰ Zlata ŠÁMALOVÁ a kol., *Po řekách krajinou a časem*, s. 29.

⁵¹ Radek BLÁHA a Jiří. SIGL, *Svědectví archeologických nálezů o počátcích města Hradce Králové*, Hradec Králové 2014, s. 65.

⁵² Jakub POTUČEK, *Hradec Králové: Architektura a urbanismus 1895–2009*, s. 9.

⁵³ Alois KUBÍČEK, Zdeněk WIRTH, *Hradec Králové. Město českých královen město Ulrichovo*, Hradec Králové 1939, s. 65-66.

⁵⁴ Jiří SLAVÍK, *Královéhradecká pevnost*, Hradec Králové 2015, s. 20–22.

1895 zvolen starostou města Hradce Králové.⁵⁵ Tato osobnost boření hradeb řeší systematickým způsobem a zabývá se především koncepcí výstavby města a nechává vypracovat regulační plány. Zásadní je pak jeho spolupráce s architektem Josefem Gočárem, který se následně významně zasadil o pozdější podobu města.⁵⁶

Pevnost v místě současného Labského nábřeží byla stavěná generálem Ing. Mikulášem Kleindorfem s účastí architekta Jana Josefa Wircha dle systému meziérské pevnostní školy. Do 20. století se dochovala jižní vnitřní hradba, několik prachárenských domů, fragmenty hradeb na Labi s charakteristickými jehlanci battardeau.⁵⁷ Zbytky pevnosti se později staly základem pro výstavbu ozdobného zábradlí okolo řeky. Prvky jako například battardeau se na nábřeží nacházejí i v současné zástavbě navazujícího zábradlí. Využita byla hlavně trasa mezi pevnostními zdmi, které byly během následujících úprav vyvýšeny.⁵⁸

V polovině 19. století ještě nic nenasvědčovalo tomu, že jen o několik desítek let později bude město Hradec Králové, zejména pak díky stavbám na Labském nábřeží, moderní metropolí východních Čech. Jedním z mezníků byl rok 1850, kdy byl Hradec prohlášen samostatným městem.⁵⁹ Následně mezi sedmdesátými a osmdesátými léty 19. století se na řece Labe stále ještě provozovala voroplavba. Posléze však dochází ze strany c. k. místodržitelství k regulacím voroplavby na řece a dochází k značným omezením této dopravy. Se stavbou železnic postupně došlo utlumení vorové přepravy.⁶⁰

Poté, co byla v roce 1984 zrušena robota, na labských březích začíná rozkvétat zemědělství. Není, ale dostatek orné půdy, která by mohla uživit rostoucí množství obyvatel. Proto dochází k rozsáhlému kácení lužních lesů a okolí se posléze stává ornou půdou. Mezitím řeka Labe nekontrolovatelně protéká okolím a často ničí úrodu včetně přilehlých pozemků.⁶¹

⁵⁵ Jiří FIALA, *Starosta JUDr. František Ulrich – Přední představitel regionální finanční elity*, In: Královéhradecko 7, Hradec Králové 2010, s. 82.

⁵⁶ Marie BENEŠOVÁ, *Josef Gočár*, Praha 1958, s. 18.

⁵⁷ Aleš VOŠÁHLÍK a kol., *Paměť měst. Městské památkové rezervace v českých zemích*, s. 68.

⁵⁸ Zlata ŠÁMALOVÁ a kol., *Po řekách krajinou a časem*, s. 34.

⁵⁹ Jan JAKL, *Zánik královéhradecké pevnosti*, In: Královéhradecko 7, Hradec Králové 2010, s. 112.

⁶⁰ Radek BLÁHA a kol., *Hradec Králové*, Praha 2017, s. 413.

⁶¹ Zlata ŠÁMALOVÁ a kol., *Po řekách...*, s. 29–31.

Na konci 19. století se však vlivem industrializace a modernizace v Českých zemích, mění společnost a potřeby člověka a tato skutečnost zásadně ovlivnila následnou přeměnu běhu řeky Labe. Město v té době potřebovalo kulturní centrum a mnoho nových budov s kulturní, vzdělávací a účelovou funkcí. Řeka Labe byla doposud důležitou svobodnou mezinárodní vodní cestou na základě plavebních akt z roku 1821. Tuto její důležitou funkci bylo nutné zachovat zejména z obchodních důvodů, kdy se po řece přepravovalo zboží. Avšak zpočátku bylo nejdůležitější řešení otázky jejího splavnění, kdy se v její bezprostřední blízkosti nacházelo postupně mizející opevnění s hradbami a řeka se také významně podílela na výsledcích v hospodářské činnosti. Velké ztráty úrody, ke kterým došlo vinou častých povodní, dostaly nutnou přestavbu okolí řeky Labe do popředí.

Otázku řešení oblasti středního toku Labe, jak je nazýván úsek od Jaroměře po Mělník, již od počátku otevírá skupina osobností, která následně pro tytéž účely zakládá v čele se starostou města Františkem Ulrichem a rolníkem Václavem Váňou „Komité pro úpravu a splavnění Středního Labe“ později nazývané Středolabský komitét. Uskupení tak problematiku přestavby řeky posune do popředí. Komitét fungoval jako organizační výbor seskupující osoby se zájmem o vyřešení problému spojeného s neutěšeným stavem splavnění řeky.⁶²

1.3. Založení Komitétu a úprava řeky Labe

Řeka Labe protékala řadou meandrů, které vlivem proudu, zejména velkých vod, často měnily svůj tvar a břehy se na mnohých místech strhávaly. V jiných místech naopak voda opakovaně nanášela nové náplavy. Četné zaplavování rozsáhlého území, velké bažinaté plochy a ustavičné změny pozemků, hrozba v podobě častých škod na majetku i zemědělské úrodě, to vše

⁶² Státní okresní archiv Hradec Králové, Komité pro úpravu řeky Labe Hradec Králové, *Zpráva o první schůzi komitétu pro úpravu řeky Labe v Kolíně 25. května 1899*, kart, č. 1, inv. č. 3.

tvořilo patřičný důvod pro změnu.⁶³ Na základě těchto závažných okolností dne 16. října 1884 rozhodl Český sněm, aby mimo úpravu řeky Labe od Hradce Králové k Mělníku byly vytvořeny nejen podmínky pro ochranu zemědělství před povodní, ale rovněž pro vodní dopravu. Zemský výbor dostal na starost vypracování projektu včetně rozpočtů a zároveň zvýšil dotace na vodní stavby v roce 1885.⁶⁴

Odkoupením pozemků v okolí pevnosti město v roce 1893 získalo rozsáhlé plochy stavebních parcel, na kterých následně mohlo započít plánovanou výstavbu s účastí předních českých architektů a primárně vyřešit důležitý problém v podobě protékající řeky Labe, která působila mnoho devastujících škod na hospodářství, ale i okolním prostředím.⁶⁵ O rok později dochází k rozsáhlé demolici pevnostního opevnění na Eliščině nábřeží. Do první světové války byla z prostoru Labského nábřeží odstraněna většina pevnostních staveb a zařízení.⁶⁶ Byla zachována například hradební kyneta, která byla zalita betonem a následně zachována jako obvodová stoka. Pískovec získaný při bourání byl využit na výrobu chodníku a čtvercových dlažebních desek a také na dláždění vozovek. Zbylé cihlové zdivo bylo použito ke zdění základů nových domů.⁶⁷ Nejrozsáhlejší zachované zbytky pevnosti se dochovaly na Labském nábřeží, zejména v oblasti Jiráskových sadů vedle Vodní hydroelektrárny Hučák. Zanechané pevnostní fragmenty následně tvořily základ nově vzniklé architektury města.

Starosta František Ulrich si v té době plně uvědomoval, že pokud se má město Hradec Králové stát regionální metropolí, bude potřeba zajistit plnohodnotné spojení s okolními městy. Mimo železniční cestu zbývalo vyřešit plavební bránu. Tato nutnost byla také jedním z důvodů jeho aktivní činnosti ve Středolabském a Orlickém komitétu na úpravu a splavnění Labe a jako přítoků.⁶⁸

⁶³ Zděnek BAUER, *Stroje na stavbách. Stavby, stavitelé a jejich stroje v Českých zemích a na Slovensku*, Praha 2011, s. 144–145.

⁶⁴ Jan KAFTAN, *Pamětní spis o úpravě a splavnění Labe od Mělníka do Jaroměře*, Pardubice 1866.

⁶⁵ Aleš VOŠÁHLÍK a kol., *Paměť měst. Městské památkové rezervace v českých zemích*, s. 68.

⁶⁶ Radek BLÁHA, Jiří SIGL, *Archeologie a zrození moderního Hradce Králové*, In: Královéhradecko 7, Hradec Králové 2010, s. 11.

⁶⁷ Stanislav KADEČKA, *Hradec Králové*, Hradec Králové 1948, s. 49.

⁶⁸ Jaroslava POSPÍŠILOVÁ, „Portrét“ Františka Ulricha, In: Královéhradecko 7, Hradec Králové 2010, s. 322.

V kontextu potřeby dobrého komunikačního spojení a plánované výstavby s řešením situace okolo řeky Labe vzniká Středolabský komitét, který byl založen na schůzi delegátů okresů, měst a venkovských obcí v Polabí dne 11. května 1899 v Pardubicích, jeho ustanovující schůze se konala stejného roku v Kolíně.⁶⁹ Původním a primárním úkolem tohoto spolku bylo vymoci v mezích zákonů urychlení zpracování a provedení projektů regulace na splavnění Labe od Mělníka k Jaroměři z veřejných prostředků. Jeho působnost se vztahovala na okresy Mělník, Brandýs nad Labem, Poděbrady, Nymburk, Přelouč, Kolín, Pardubice, Hradec Králové a Jaroměř.⁷⁰ Úsek ke splavnění činil na počátku 20. století okolo 223 kilometrů.⁷¹

První schůze proběhla dne 25. května 1899 v budově Grand hotelu v městě Kolín. Mezi přítomnými byli přední zástupci měst a souvisejících hospodářských podniků jako například přednosta technické kanceláře zemědělské rady Antonín Němec, ředitel zemské banky Jan Lošťák a dále řada poslanců. Hradec Králové zastupoval královéhradecký starosta JUDr. František Ulrich, který byl následně v červnu 1899 zvolen předsedou Komitétu. Tuto funkci Ulrich zastával až do roku 1913, mimo předsednictví Středolabského komitétu vykonával stejnou pozici i v komitétu Orlickém.⁷² Jednatel Středolabského komitétu se stal Václav Váňa, který byl rolníkem v Lánech na Důlku u Pardubic. Hlavními tématy této schůze byla otázka financování a nutnosti zapojení státu, především možné přínosy v podobě nové plavební brány a rozvoji průmyslu zejména hospodářského.⁷³

V souvislosti s naplánovanými úpravami proběhla dne 2. července 1899 v Kolíně Manifestační schůze polabských interesentů, kterou pořádal Středolabský komitét. Účastníky této schůze byly převážně zemědělci, pro které případné úpravy Labe představovaly především zlepšení péče o úrodu a zemědělské práce a tuto skutečnost také schůze nadevše vyzdvihovala. Labe v té době bylo řekou

⁶⁹ Aleš VOŠÁHLÍK a kol., *Paměť měst. Městské památkové rezervace v českých zemích*, s. 68.

⁷⁰ *Publikace Vodohospodářského svazu v Hradci Králové. č. 1–10*, Hradec Králové 1923–1931.

⁷¹ Zdeněk BAUER, *Stroje na stavbách. Stavby, stavitelé a jejich stroje v Českých zemích a na Slovensku*, s. 144.

⁷² Stanislav KADEČKA, *Hradec Králové*, s. 48–49.

⁷³ Státní okresní archiv Hradec Králové, Komitét pro úpravu řeky Labe Hradec Králové, *Zpráva o první schůzi komitétu pro úpravu řeky Labe v Kolíně 25. května 1899*, kart. č. 1, inv. č. 3.

neupravenou, která svým stavem a záplavami přinášela značné ztráty nejen v zemědělství. Prvním cílem bylo proměnit řeku ve velkou plavební dráhu. Mimo hospodářské oblasti na březích řeky během let vyrostlo mnoho průmyslových závodů a městských přístaveb a z toho jakákoli vodní pohroma znamenala obrovské finanční investice do oprav. Tyto situace byly již každoročním nákladem pro přilehlá města a obce. Na červencovém setkání došlo k předložení plánu financování, který byl rozdělen do třech částí. První bylo získání prostředků pro komitét, druhou náklad na vypracování projektu a na závěr náklad na samotnou regulaci řeky Labe. Prvotní rozpočet byl vyčíslen na 900 000 zl.⁷⁴

Dne 13. září téhož roku došlo k další poradní schůzi komitétu, kde byl ustanoven následující postup v kritické hospodářské otázce Polabí. Na jednání byli přítomni také poslanci Udržal, Kaftan, Kryf a Jaroš, kteří se aktivně účastnili debaty a také slíbili podporu navrhovaných postupů řešení labské krize.⁷⁵ Starosta města Hradce Králové a zároveň předseda spolku František Ulrich ve stejný den vydává Stanovy komitétu, které vymezují, jakým způsobem bude spolek fungovat a povinnosti jeho členů. Mezi uvedené činnosti členů spolku patřilo např. shromažďování statistických údajů o škodách, které řeka Labe způsobuje. Stanovy také definovaly, jakými kroky by měl spolek domoci svých cílů, také hned na počátku uvádějí, že spolek není sdružením politickým.⁷⁶ Schůze komitétu probíhaly i v následujícím roce 1900, kdy ještě nebyl dokončen projekt pro splavnění řeky Labe. Na poslední schůzi toho roku dne 5. prosince se řešil mimo devastující účinky povodní také zdravotní dopad, který měl na zdraví obyvatelstva a chov dobytka. Vlivem záplav docházelo ke vzniku hnilobných látek v okolí řeky.⁷⁷

První projekt vypracovaný Komisí pro kanalizování Vltavy a Labe v Čechách byl hotový v roce 1901, řešil především provedení regulačních prací

⁷⁴ Státní okresní archiv Hradec Králové, Komitét pro úpravu řeky Labe Hradec Králové, *Zpráva o manifestační schůzi polabských interesentů v Kolině 2. července 1899*, kart. č. 1, inv. č. 3.

⁷⁵ Státní okresní archiv Hradec Králové, Komitét pro úpravu řeky Labe Hradec Králové, *Komitét pro úpravu a splavnění Labe*, Ohlas doby, roč. I, č. 12, 16. 9.1899, kart. č. 1, inv. č. 9.

⁷⁶ František ULRICH, *Stanovy komitétu pro úpravu a splavnění řeky Labe*, 1899, Hradec Králové.

⁷⁷ Státní okresní archiv Hradec Králové, Komitét pro úpravu řeky Labe Hradec Králové, *Pro splavnění Labe*, Národní listy č. 337, 6. 12.1900, kart. č. 1, inv. č. 8.

spojených s nutnými výkupy soukromých pozemků. Hlavní generální projekt splavnění a úpravy řeky Labe, který se objevuje v roce 1904, již počítal s tím, že se v úseku mezi Hradcem Králové a Jaroměří zřídí sedm plavebních stupňů s navazujícími zdržemi a také s vybudováním koncového přístavu v Josefově.⁷⁸

Během doby plánování splavnění řeky, Labe opakovaně přineslo devastující povodně a nutnost dokončení a realizování projektů se stávala otázkou bezodkladnou. První generální státní pojízďka lodí od Mělníka do Jaroměře roku 1902 a 1904 konstatovala, že je Střední Labe natolik zpustošeno, že u některých úseků není možné vyčkat, než k nim úprava dojde, ale bude nutné začít prioritně v těchto místech.⁷⁹ Systematické úpravy středního Labe započaly roku 1907 a směřovaly proti sobě zároveň, tedy od Hradce Králové a od Mělníka. Před revitalizací docházelo k úpravám převážně jen příležitostně podle aktuálních potřeb obcí a měst. Především se stavěly a obnovovaly pevné jezy, kdy zřídka došlo k použití strojní techniky. Během splavnění však bylo potřeba přemístit velké množství objemu zeminy, a proto muselo být využito také strojní práce. Kanalizace a splavňování středního toku řeky měly podle původního plánu postupovat od Mělníka proti proudu, ale z důvodu požadavků mnoha měst zúčastněných v celé akci, začaly úpravy, zatím bez budování plavebních komor, také v horní části na území měst Hradce Králové a Pardubic.⁸⁰

V roce 1909 byla vypsána soutěž na regulaci tzv. Labské a Orliční kotliny. Soutěž byla počátkem moderního královéhradeckého urbanismu. Výsledná realizace byla nakonec svěřena dvojici architektů – Václavu Reichlovi a Oldřichovi Liskovi. Právě Liskuv soutěžní návrh otevřel myšlenku založení nového společensko-kulturního centra. Vítězem soutěže byl sice návrh zvaný „Velký Hradec“ autorů Josefa Šejky, Vladimíra Zákrejse a Václava Rejchla, avšak nakonec nebyl realizován. Důvodem nepředání zpracování nového plánu nábřeží výhercům bylo dodatečné vyjádření pátého člena soutěžní poroty Jana Kotěry, který nebyl na prvním jednání přítomný. Svoje vyjádření k soutěžním

⁷⁸ Radek BLÁHA a kol., *Hradec Králové*, s. 413.

⁷⁹ Středolabský komitét, *Úprava a splavnění Labe z Mělníka do Jaroměře*, Hradec Králové 1936.

⁸⁰ Zdeněk BAUER, *Stroje na stavbách. Stavby, stavitelé a jejich stroje v Českých zemích a na Slovensku*, s. 145–146.

návrhům zaslal formou dopisu adresovanému Františku Ulrichovi.⁸¹ Kotěra upřednostnil návrh s názvem „Obrození“ umístěný na druhém místě, jehož autory byli Oldřich Liska a MUDr. Otakar Klumpar. Návrh ho zaujal pro živější a ladnější řešení jednotlivých částí. Konečný plán Labského nábřeží, který město realizovalo, byl vypracován v roce 1911.⁸² Vypracování projektu nového nábřeží zahrnuje do výsledné verze myšlenky z obou oceněných návrhů a vedení města počítalo s realizováním a dokončením do dvou let.⁸³

Práce na hlavním projektu úpravy Labe započaly až v roce 1910, kdy se situace udržení řeky i přes probíhající opravy na řece stávala neudržitelnou. Tento proces dokládají dopisy samotného Komitétu adresované Obecnímu úřadu. Ulrich s Váňou v dopise ze 3. října 1910 zdůrazňují nutnost okamžitého řešení situace a racionální postup při probíhající regulaci. Práce, které byly zahájeny, se omezovaly pouze na některé části, i přes to, že bylo plánováno začít především částmi nejzpuštěnějšími, často tomu tak nebylo. Způsob, jakým revitalizace pobíhala, nenesl požadované výsledky. V dopise se také objevuje informace o zpracování statistických údajů ohledně škod a nedostatečnosti systému prací prováděných na Labi. Společně s dopisem zasílají jako přílohu dotazník o škodách způsobených záplavou Středního Labe, který žádají dodat pravdivě a přesně vyplněný do čtrnácti dnů od jeho přijetí.⁸⁴

Téhož roku na podzim postihla Polabí velká záplava právě v době, kdy měla být sklizena úroda. Tato pohroma zapříčinila silný tlak na rychlost prací na regulaci splavnění řeky Labe ze strany jednatele komitét Václava Váni a starosty Františka Ulricha na obecní úřad. Dopis z března ze stejného roku dokládá, že situace byla již neudržitelná a že bez meliorace dosavadní práce, které proběhly, pozbývají svého významu.⁸⁵ Od zahájení úprav v roce 1907 až po rok 1912 se

⁸¹ Státní okresní archiv Hradec Králové, Archiv města Hradec Králové, *Dopis Jana Kotěry purkmistrovskému úřadu*, 9. 8. 1909, kart. č. 337, inv. č. 1752.

⁸² Jakub POTŮČEK, *Hradec Králové: Architektura a urbanismus 1895–2009*, s. 15–16.

⁸³ Jakub POTŮČEK, *František Ulrich, duchovní tvůrce moderního Hradce Králové*, In: Královéhradecko 7. Hradec Králové 2010, s. 335–336.

⁸⁴ Státní okresní archiv Hradec Králové, Komitét pro úpravu řeky Labe Hradec Králové, *Dopis Obecnímu úřadu z 3. října 1910*, kart. č. 1, inv. č. 7.

⁸⁵ Státní okresní archiv Hradec Králové, Komitét pro úpravu řeky Labe Hradec Králové, *Dopis obecnímu úřadu z března 1910*, kart. č. 1, inv. č. 7.

Komitétu po několikaletém úsilí podařilo provést regulaci v délce 14,5 km.⁸⁶ Problém s povodněmi se opakuje také v srpnu roku 1913, kdy opět představitelé komitétu tuto situaci řeší dopisy s výzvami pro urychlení prací a s dotazníky o škodách, které tato záplava zapříčinila. Každoroční škody spokojené s neregulovanou řekou Labe činily 14-18 milionů korun.⁸⁷ Akutní a krizová situace související s velkými náklady na opravy vytvářela nátlak na urychlení a dokončení prací probíhajících na řece.⁸⁸ Regulace a splavnění řeky Labe nebyly už od samotného začátku od roku 1907 až do dokončení v roce 1931 prováděny soustavně a podle Vodo-technických norem, ale po různých oddělených dílcích vodního toku. Cílem tohoto postupu bylo zkrácení celého úseku 227 km na 184 km.⁸⁹

Během těchto kritických let však došlo z hlediska pozdějšího významu k jedné velice důležité stavební realizaci na Labském nábřeží. Jednalo se o stavbu Pražského mostu realizovanou během let 1911–1912, která měla nahradit starý Pražský pevnostní most z let 1767–1268, známý též jako Labský most, jež byl nedostačující svou kapacitou i podobou. Projektantem technického plánu nového elegantního mostu byl architekt a stavitel Adolf Janoušek. Architektonická úprava mostu včetně souvisejících staveb kiosků byla dílem Jana Kotěry. Tento moderní jedno obloukový most byl jediným mostem spojujícím pravý a levý břeh a byl následně i jakousi spojnicí mezi starým královským věnným městem a nově vznikajícím moderním městem Hradcem Králové.⁹⁰ Řeka Labe do té doby představovala pro vznik plnohodnotného městského prostředí zásadní bariéru. Až vybudováním nábřeží včetně dvou nových mostů došlo ke zhodnocení Labského nábřeží jako součásti budoucího centra městské aglomerace. Následně mohlo dojít

⁸⁶ Jan JAKL, *Hradec Králové*, Praha – Litomyšl 2005, s. 25.

⁸⁷ Pozn.: Měsíční mzda hospodářského správce v roce 1910 byla 150 korun, dělník pracoval za 3 koruny denně. Jiří SEJBAL, *Základy peněžního vývoje*, Brno 1997, s. 315.

⁸⁸ Státní okresní archiv Hradec Králové, Komitét pro úpravu řeky Labe Hradec Králové, *Dopis ze dne 6. května 1900*, kart. č. 1, inv. č. 7.

⁸⁹ Státní okresní archiv Hradec Králové, Komitét pro úpravu řeky Labe Hradec Králové, *Úprava a splavnění středního Labe z Mělníka do Jaroměře*, kart. č. 1, inv. č. 8.

⁹⁰ Ladislav Zikmund LENDER, *Jan Kotěra v Hradci*, Praha 2016, s. 83–84.

k rozšíření střediska města na pravý břeh Labe probíhajícímu zejména od poloviny let dvacátých do poloviny třicátých let 20. století.⁹¹

Vlivem velké finanční a technické náročnosti rozsáhlé rekonstrukce nedošlo k mnohým naplánovaným úkonům v jejich úplnosti a následně přišla další pohroma. První světová válka, která záhy propukla, veškeré probíhající práce zpomalila a následně i zcela zastavila.⁹² Po válce však přibylo mnoho nových stavebních firem, a proto nemělo nic bránit pokračování obnovy labského břehu. Vlivem zadání staveb podle často nehotových projektů a jejich následných dodatečných změn docházelo ke zpoždění termínů a navyšování nákladů.⁹³

Ačkoliv se může zdát, že byla regulace se splavněním řeky Labe spíše technickou záležitostí, byla významnou akcí pro celkový rozvoj města a následný vznik elegantního a nadčasového městského nábřeží spolu s výstavbou nových moderních mostů propojujících centra obchodu a vzdělávání. Úprava Labského nábřeží umožnila výstavbu řady mimořádně důležitých stavebních objektů, a to vedlo k posílení urbanity celého města Hradce Králové. Důležitá byla pro tyto procesy činnost starosty města JUDr. Františka Ulricha, který spolupracoval s architekty a urbanisty a zároveň se aktivně podílel na řešení splavnění Labe.⁹⁴ Splavnění a úprava řeky Labe a během let 1908–1914 i nedaleké řeky Orlice se kterou tvořily soutok, bylo proto zásadní podmínkou dalšího stavebního vývoje města.⁹⁵ Úprava nábřeží se splavněním řeky Labe byly pomyslnou první vlašťovkou otevírající budoucnost moderního a urbanisticky významného města, které se stalo inspirací pro další budovaná centra českých měst.

⁹¹ Karel MAIER, *Urbanistický salón republiky: Jak se to podařilo*. In: Královéhradecko 7, Hradec Králové 2010, s. 191-192.

⁹² Radek BLÁHA a kol., *Hradec Králové*, s. 413.

⁹³ Zdeněk BAUER, *Stroje na stavbách. Stavby, stavitelé a jejich stroje v Českých zemích a na Slovensku*, s. 145.

⁹⁴ Jiří MUSIL, *Sociální a kulturní podmínky vývoje českých měst na přelomu 19. a 20. století a specifika Hradce Králové*, In: Královéhradecko 7, Hradec Králové 2010, s. 230-231.

⁹⁵ Jaroslava POSPÍŠILOVÁ, „*Portrét Františka Ulricha*“, In: Královéhradecko 7, s. 321.

2. Velké stavby na Labském nábřeží

2.1. František Ulrich a jeho idea Velkého Hradce

JUDr. František Ulrich byl pro vývoj moderního města Hradce Králové, zejména pak prostoru okolo Labského nábřeží, jednou z nejzásadnějších postav. V roce 1889 se stal členem královéhradeckého městského zastupitelstva, později se stává členem městské rady. V témže roce byl poprvé zvolen městským zastupitelstvem členem výboru spořitelny královéhradecké, v roce 1895 je zvolen podruhé a byl zároveň pověřen funkcí přednosta kanceláře. Funkci přednosta zastával do roku 1911, kdy je následně volen předsedou výboru. Za jeho činnosti se spořitelna stává spolehlivou institucí a roste i její úroveň mezi ostatními českými spořitelkami, když se ze sedmého místa postupuje na druhé místo.⁹⁶ Nejvýznamnější érou jeho života je však doba mezi léty 1895-1929, kdy byl starostou města Hradce Králové. Posléze se na základě svých zásluh stal také čestným starostou města.

V letech svého vrcholného období není jen starostou, ale je také aktivním jednatelem Středolabského komitétu, zemským poslancem, okresním zastupitelem a později také od započetí stavby nového muzea předsedou muzejního kuratoria. V čele města Hradce Králové usedá v době, kdy dochází k rozsáhlé likvidaci starého barokního opevnění. V Hradci Králové bylo mnoho stavebních a uměleckých památek zničeno za válek husitských, třicetileté války, ale i při stavbě pevnosti. Malé množství památek se dochovalo ve starém městě. Mezi nejvýznamnější patřil katedrální kostel sv. Ducha, který prošel před Ulrichovým nástupem do úřadu v letech 1864–1874 rozsáhlou opravou, Ulrich následně v roce 1896 pokračuje v obnově kostelní věže.⁹⁷

Bourání hradeb je později rozhodujícím momentem pro moderní rozvoj Ulrichova rodného města, protože na jeho základě získává volné pozemky pro novou výstavbu a rozvoj města.⁹⁸ Parcely město odkoupilo od c. k. vojenského

⁹⁶ Ludvík DOMEČKA, *Třicet let veřejné činnosti JUDr. Františka Ulricha*, Hradec Králové 1925, s. 139.

⁹⁷ Ludvík DOMEČKA, *Třicet let ...*, s. 29.

⁹⁸ Vladimír ŠKALOUD, *Starosta Hradce Králové František Ulrich*, Hradec Králové 1998, s. 11–14.

aeraru, jejich držením se zavázalo k jejich úpravě a údržbě dle předem daných podmínek.⁹⁹ Ulrichovým cílem v tomto období bylo hradby co nejrychlejším způsobem odstranit, aby mohl v nejbližší době realizovat svou vizi o vyspělém a rozvíjejícím se Hradci Králové.¹⁰⁰ V témže období se stupňuje situace okolo městem protékající řeky Labe, která ničí nejen zemědělskou úrodu, ale i celé přilehlé okolí. Tyto skutečnosti přispějí k urychlení přestavby města a následně otevírají Ulrichovu myšlenku vytvořit „Velký Hradec“. Čerstvě získané stavební parcely na místech částečně zbořené pevnosti byly ideální místem pro vybudování moderní metropole východních Čech.

Ulrichova idea „Velkého Hradce“ krátce nato získává podporu ze strany jeho blízkého přítele architekta Jana Kotěry. Ten má na starostu Ulricha později během jejich úzké spolupráce na obrodě města velký vliv, byl po celou dobu jeho rádcem.¹⁰¹ Osudové setkání a dlouholeté přátelství těchto důležitých osobností odstartovalo dobu moderního urbanismu a vrcholné architektury v Hradci Králové. Mimo architektonické kvality došlo k posílení kultury a vzdělanosti, protože byl ze strany vedení města kladen důraz na zvýšení úrovně města z hlediska nových kultivujících a socializačních institucí vzdělávacího charakteru. František Ulrich upřednostňoval kvalitu vývoje města nad kvantitou, a tím mohlo město dosáhnout svého velkého významu nejen z hlediska architektonických hodnot, ale také v oblasti průmyslu, vzdělání a kultury. Právě kombinace stavebního vývoje, průmyslového rozvoje, podpory vzdělanosti a kultury v kontextu komplexního ekonomického vzrůstu města, byla v té době unikátním procesem a v Českých zemích dosud neměla obdoby. Ulrich tak usiloval o růst města jako celku ve všech jeho oblastech, a tím proměnu Hradce Králové v metropoli. První spoluprací starosty Ulricha s Janem Kotěrou na architektonické modernizaci města, byla stavba Okresního domu nacházející se nedaleko Labského nábřeží. Okresní dům nechalo vystavět Okresní zastupitelstvo města Hradce Králové, protože potřebovalo reprezentativní sídlo a zároveň místo ke

⁹⁹ Státní okresní archiv Hradec Králové, Komitě pro úpravu řeky Labe Hradec Králové, *Smlouva o převzetí pevnostních pozemků*, inv. č. 4774.

¹⁰⁰ Ludvík DOMEČKA, *Třicet let veřejné činnosti JUDr. Františka Ulricha*, Hradec Králové 1925, s. 11.

¹⁰¹ Ladislav Zikmund LENDER, *Struktura města v zeleni*, s. 29.

svým jednáním, která dříve probíhala na několika místech. Při práci na této stavbě vznikla důležitá spolupráce mezi Janem Kotěrou a umělci Janem Preislerem a Stanislavem Suchardou, která pokračovala později na realizaci muzea.¹⁰²

Záhy po dokončení této budovy pověřuje Ulrich Kotěru vypracováním projektu nového muzea, který se později stane jeho nejvýznamnějším počinem v Hradci Králové a také neméně důležitým v kontextu celé architektonické tvorby své doby v českých zemích.¹⁰³ Budova hradeckého muzea byla jednou z nejvýraznějších modernistických staveb v českých zemích, tzv. česká moderna byla reakcí na zahraniční vlivy a byla reakcí na zdobnost secese. Vyznačovala se zejména snahou o zjednodušení forem a eliminací nadbytečných ornamentů. Důraz byl kladem především na funkci a konstrukci stavby. Konečný výtvarný dojem se soustředil na celkové měřítko, proporce a vzájemný vztah jednotlivých prostor. Budova Kotěrova muzea tak byla jakousi manifestací těchto idejí a předznamenala vývoj architektury v dalších letech. Kotěra záhy přivádí do města svého talentovaného žáka Josefa Gočára, který následně vytváří ikonické stavby¹⁰⁴, Masarykovo a Ulrichovo náměstí a v neposlední řadě jeho význačný Regulační plán, jenž měl na budoucí podobu města rozhodující vliv.¹⁰⁵ Po celou dobu je Kotěra Ulrichovi rádcem, ale i velkou oporou v jeho nelehkém úsilí s cílem vytvoření bohatého moderního města s kvalitní architekturou a urbanismem.

Stavební rozkvět města byl po dobu války lehce pozastaven, ale poválečný vývoj rovnocenně navázal na předchozí činnosti urbanistické a stavební činnosti. Dochází k rozšíření pravého labského břehu, kde bylo z Ulrichovy iniciativy vybudováno nové moderní město.

JUDr. František Ulrich je postavou, bez které by město Hradec Králové ve 20. století nedosáhlo svého formátu. Jeho celoživotní úsilí o vybudování „Velkého Hradce“ bylo nepochybně nesmírně náročnou činností a často jeho

¹⁰² Otakar NOVOTNÝ, *Jan Kotěra a jeho doba*, Praha 1958, s. 34, 98.

¹⁰³ Radek BLÁHA a kol., *Hradec Králové*, s. 684–686.

¹⁰⁴ Koželužská škola, Gymnázium J. K. Tyla, Obecné a měšťanské školy na Tylově nábřeží, Ambrožův sbor církve československé husitské, Kostel sv. Václava.

¹⁰⁵ Muzeum východních Čech Hradec Králové, Hradecensia, *Regulační plán Hradec Králové*, inv. č. D-H134/2007.

inovativní vize a plány i přes veškerou snahu nebylo možné plně realizovat. Jeho plán spojit okolní obce – Slezské Předměstí, Pražské Předměstí, Kukleny, Věkoše, Pouchov, Plácky, Plotiště a blízké vesnice v jeden celek s dříve malým Hradcem Králové ve Velký Hradec, nebyl za jeho života dokončen.¹⁰⁶ Salón republiky, kterým je město v době své modernizace často pro svou architekturu a urbanismus nazýváno, je bezpochyby ze značné části jeho zásluhou. Právě jeho spolupráce s předními odborníky ve svých oborech a aktivní činnost často i nad rámec jeho funkce starosty, byla nezbytnou součástí pro konečnou vyspělou úroveň města Hradce Králové.

2.2. Období počáteční výstavby na Labském nábřeží v první polovině 20. století

Po těžkých začátcích přeměny Labského nábřeží spojených s prodlužováním prací a jejich prodražováním začala přestavba konečně přinášet požadované výsledky. Původní koncepce pracovat s Labským nábřežím hlavně jako s plavební bránou a obchodní dopravní cestou se postupně rozšiřuje o stavbu významných a důležitých budov v jeho okolí. Raná výstavba však proběhla nakonec v daleko skromnějším měřítku, než bylo původně plánováno, velký vliv na ni měla první světová válka, která na několik let zpomalila a následně i zastavila probíhající práce.

Krátce po převzetí pevnostních pozemků, mezi které patřilo i území Labského nábřeží, bylo nezbytné, aby na základě smlouvy ze dne 11. 4. 1893 městská obec královéhradecká dle podmínek z ní vyplývajících na vlastní náklady zbořila pevnostní stavby a nahradila je budovami novými. Na konci 19. století byla započata stavba litinového zábradlí, které olemovalo a zabezpečilo Labské nábřeží podél zanechané pevnostní zdi postavené kolem řeky.¹⁰⁷ Další části přibývaly v průběhu probíhajících let během stavební činnosti, která byla

¹⁰⁶ Ke spojení okolních obcí v tzv. Velký Hradec došlo v roce 1942 dle vyhlášky č. 25/1943 Sb. ze dne 14. 1. 1943 o změnách úředních názvů obcí a jejich částí, povolených v roce 1942.

¹⁰⁷ Státní okresní archiv Hradec Králové, Komitě pro úpravu řeky Labe Hradec Králové, *Smlouva o převzetí pevnostních pozemků*, inv. č. 4774.

v prostoru realizována po několik desetiletí, především v první polovině 20. století. Zábradlí bylo koncipováno na jednotlivá pole kruhového motivu s hvězdící, oddělená pískovcovými sloupky. Obdobný motiv litinového zábradlí lze pozorovat na Rašínově nábřeží v Praze.

Jednou z ústředních a také nejvýznamnějších staveb, které vyrostly na královéhradeckém nábřeží během úpravy Labe, je budova současného Muzea východních Čech, dříve Městského historického a průmyslového muzea, postavená mezi léty 1909–1913 na úseku Eliščina nábřeží, dříve nazývané jako nábřeží Elišky Pomořanské. Je také považována za vrcholné dílo architekta Jana Kotěry, ale také české moderny.¹⁰⁸ Tato stavba vznikla záhy po realizaci Labské kotliny navržené architektky Oldřichem Liskou a Václavem Rejchlem ml. Koncepce vytvořeného nábřeží rozdělila jednotlivé celky na historické centrum, které bylo zanecháno v jakémsi svátečním rázu a promenádní prostory sloužící běžnému životu, obchodu a provozu ruchu města.¹⁰⁹ Výsledná podoba labské promenády dokonale korespondovala s majestátní budovou nového muzea. Většina nově budovaného centra města byla umístěna do oblasti pravého břehu labské kotliny, břeh levý zahrnoval část historickou. Exteriér muzea proto obsahoval historizující prvky jako například alegorické sochy odkazující na historii města, korespondující s tímto rozdělením.

Vize nového muzea se objevuje již v roce 1897, kdy Ulrich předkládá architektu Janu Koulovi, který se z důvodu pracovní návštěvy zdržoval v Hradci Králové, plán na stavbu muzea. Už v tomto prvotním projektu se objevuje idea moderní monumentální budovy s důstojným vstupem. Vytvořené plány však neměly většího úspěchu, a tak prozatím nedochází k realizaci a zamýšlená stavební akce je na pár let odložena.¹¹⁰

První skicy budovy nového muzea, které již obsahují známou výslednou linii muzea, Kotěra vytvořil v rozmezí let 1905-1906, návrh konečné varianty, která se tolik nelišila od předchozích kreseb, dokončil v druhé polovině roku

¹⁰⁸ Ladislav Zikmund LENDER, Jiří ZIKMUND, *Budova muzea v Hradci Králové 1909–1913. Jan Kotěra*, Hradec Králové 2013, s. 12–13.

¹⁰⁹ Ladislav Zikmund LENDER, *Struktura města v zeleni*, s. 25.

¹¹⁰ Ladislav Zikmund LENDER, Jiří ZIKMUND, *Budova muzea ...*, s. 25–26.

1908.¹¹¹ Kotěrova původní představa o zastřešené hrubé stavbě do jednoho roku od dokončení jeho návrhu nakonec nebyla reálná. Stavba byla zahájena z důvodu nedostatku financí až v květnu roku 1909, avšak financování budovy muzea je pro město slabou stránkou po celou dobu výstavby. Většinu nákladů spojených se stavbou pocházelo od českého zemského sněmu, zbytek město řeší úvěry. Během realizace královéhradecký Purkmistrovský úřad navyšuje půjčky z velké části financované od Spořitelny královéhradecké, avšak i přesto dochází častému zpoždění plateb za stavební práce zúčastněným živnostníkům, kteří vedení města písemně urgovali splacením účtů.¹¹²

Muzeum bylo umístěno na levý břeh Labe, kde bylo blíže historickému jádru města. Pro stavbu budovy muzea bylo na základě žadacího dopisu od předsedy muzejního kuratoria starosty Ulricha využito hradebního materiálu v podobě cihel a kamene. Vzhledem k nákladnosti stavby, bylo jakékoli úsporné řešení, které se nabízelo, žádané.¹¹³ Na této stavbě je zřetelný Kotěrovův zájem o secesní konstruktivismus, který je typickým prvkem objevujícím se v celé jeho tvorbě.¹¹⁴ Kotěra ve svých architektonických dílech rád kombinoval moderní prvky s odkazem na minulost v podobě ornamentů a tradičních kompozic. Snaží se však o to, aby byla dekorace zároveň spojená s účelností.

Budova muzea nese znaky důstojnosti a monumentality, je také asymetrická a z hlediska funkčnosti prostorově přehledně členěná. Ve fasádě se objevují dvě velké barevné sedící sochy ženských alegorií navržené ateliérem Stanislava Suchardy, které dle vyjádření Kotěry z roku 1911 mají symbolizovat město v podobě sedících královen odkazující na historii věnného města, až později se o sochách smýšlelo jako o personifikacích Umění a Průmyslu. Fasáda muzea je kombinací režného zdiva se svislými zděnými prvky a keramickými glazovanými ozdobami. Zajímavý je odkaz na barokní architekturu v podobě prosklené kupole nad centrem stavby. Před schodištěm do budovy se nachází

¹¹¹ Jakub POTŮČEK, *Hradec Králové: Architektura a urbanismus 1895–2009*, s. 41–42.

¹¹² Státní okresní archiv Hradec Králové, Archiv města Hradec Králové, *Korespondence*, kart. č. 506, inv. č. 2071.

¹¹³ Státní okresní archiv Hradec Králové, Archiv města Hradec Králové, *Dopis od kuratoria muzea ze dne 20. 4. 1909*, kart. č. 506, inv. č. 2071.

¹¹⁴ Marie BENEŠOVÁ, *Josef Gočár*, s. 5.

bronzová kašna kruhové kompozice. Kapitáلكový nápis nad vchodem do muzea byl vytvořen třebechovickým uměleckým zámečníkem Karlem Štorkem dle návrhu Kotěry.¹¹⁵ K finální úpravě přilehlého parku u budovy došlo až po dokončení stavebních prací v roce 1913.

Vybavování interiéru nového muzea probíhalo až v závěrečných letech stavby. Interiér muzea zdobí výrazné mosazné doplňky v podobě velkých kruhových elektrických lustrů doplněných kupolemi z opalinového skla či schodišťových lišt a lamp. Ve vnitřních prostorách se objevují i rozsáhlé mozaiky Jana Preislera. Stěny jsou štukovány dekorativními geometrickými ornamenty. Vitrážová barevná okna ve vestibulu a schodišti jsou dílem malíře Františka Kysely.

Koncem 19. století bylo mnoho menších českých měst elektrifikováno. Město Hradec Králové muselo však čekat téměř dvě desetiletí, než byla postavena první městská hydroelektrárna. Stavba vodní elektrárny byla zastupitelstvem schválena až v roce 1908. Urychlení této realizace měla na svědomí plánovaná tramvajová linka, která se z důvodu první světové války provozu nedočkala. Vybrána byla lokalita na starém jezu zvaném Hučák. Vypracování stavby nové vodní elektrárny bylo svěřeno architektu prof. Františku Sanderovi, který byl vyhlášeným odborníkem na vodohospodářské stavby, ale i hydroelektrárny a plavební brány. Jeho projekt řešil stavbu v harmonickém souladu se starým vojenským parkem, jenž město získalo spolu s pevnostními pozemky nacházejícími se v jeho blízkosti.¹¹⁶ Výrazná dekorativní fasáda s lehkým ornamentálním vzorem a režným zdívem korespondovala s rázem nově budovaného okolního centra. Oblíbené režné zdivo se objevuje na více stavbách v Hradci Králové z období velké výstavby ve 20. století. Stavba elektrárny vyrostla na Labském nábřeží mezi léty 1910–1912. Sander byl později pověřen i

¹¹⁵ Ladislav Zikmund LENDER, Jiří ZIKMUND, *Budova muzea v Hradci Králové 1909–1913. Jan Kotěra*, s. 58–60.

¹¹⁶ Státní okresní archiv Hradec Králové, Komitě pro úpravu řeky Labe Hradec Králové, *Smlouva o převzetí pevnostních pozemků*, inv. č. 4774.

budovou vodní elektrárny na nedaleké řece Orlice uvedené do provozu v prvním roce války.¹¹⁷

Ve stejné době v roce 1910 roste na nábřeží ocelový Pražský most od stavitele Adolfa Janouška s architektonickou úpravou Jana Kotěry, byl navržen v secesním slohu, propojoval oba břehy a architektonicky svým rázem doplnil stavbu nového muzea, které bylo zanecháno v jakémisi svátečním rázu a promenádní prostory sloužící běžnému životu, obchodu a provozu ruchu města.¹¹⁸ Původní dřevěný most nebyl technicky dostačující, a proto bylo v roce 1907 rozhodnuto o výstavbě nového. Nový most byl odlehčené kovové konstrukce a byl podobný soudobému v Praze od Jana Kouly a Františka Mencla, který byl postaven pod letenským svahem.¹¹⁹ Konstrukční řešení mostu bylo řešeno jako přihrádkové.

Mimo průmysl a stavebnictví se začalo dařit obchodu a živnostem, a tak bylo třeba novým mostem vyřešit pohyb v jejich centru. Stavba Pražského mostu byla zamýšlena jako brána, kterou se vstupovalo z části historické do nového moderního města. Osvětlení železného mostu bylo zajištěné ozdobnými stožáry s kandelábry šedé barvy s červenými prvky a parapety byly osazeny žulovým kamenem, tento materiál se objevuje i na dalších prvcích v okolí stavby.¹²⁰

Pražský most byl v roce 1912 doplněn čtyřmi drobnými budovami kiosků, které byly na levém břehu pojaty jako stylizované válcové hradební bašty, a proto propojily novou moderní zástavbu se zachovanými pevnostními fragmenty na nábřeží, pravý břeh obsahuje naopak kiosky s plechovou zvonovou střechou, jsou symbolicky spojené se soudobou architekturou.¹²¹ Všechny kiosky jsou umístěné na kamenných soklech s žulovými kvádry. Kiosky byly po dokončení dlouhou dobu nevyužívané. Později byl severní kiosky na pravém břehu využit pro prodejnu ovoce a květin, v jižním kiosku byly umístěny veřejné toalety. Na Levém

¹¹⁷ Jakub POTŮČEK, *Hradec Králové: Architektura a urbanismus 1895–2009*, s. 34–35.

¹¹⁸ Ladislav Zikmund LENDER, *Jan Kotěra v Hradci*, s. 83–89.

¹¹⁹ Ladislav DOMEČKA, *Labské mosty v Hradci Králové*, Osvěta Lidu, 1933, roč. XXXVI., č. 48, 24. 6. 1933, příloha, s. 1.

¹²⁰ Státní okresní archiv Hradec Králové, Archiv města Hradec Králové, *Protokoly schůzí městské rady 18. VII. 1910–27. XII., Zápis č. 10249*, inv. č. 210. Státní okresní archiv Hradec Králové, Archiv města Hradec Králové, *Protokoly schůzí městské rady 18. VII. 1910–27. XII., Zápis č. 7954*, inv. č. 210.

¹²¹ Jakub POTŮČEK, *Hradec Králové...*, s. 36–37.

břehu měl severní kiosky sloužit městským strážníkům a jižní měl uschovat transformátor.¹²² Autorem kiosků a stožárů umístěných na levém a pravém břehu podél mostu byl rovněž Jan Kotěra. Tyto čtyři malé stavby se v době vzniku setkaly s mnoha negativními reakcemi z důvodu jejich nákladné realizace a také dlouhé doby po kterou byly prázdné. Odpůrci je často hanlivě nazývali jako „drahé záchodky“.¹²³

V roce 1919 navazuje Oldřich Liska na svůj dřívější projekt úpravy promenády na Labském nábřeží, který vytvořil ještě před válkou a rozvíjí ideu již kdysi plánované lodní dopravy. Přístaviště mělo být umístěno pod soutokem v Labské kotlině. Později roku 1925 je osloven hradecký urbanista Vladimír Zákrejs, aby vytvořil koncepční práci a následně také koordinoval připojení přilehlých obcí. Plánovalo se propojit několik hradeckých předměstí, ale nakonec došlo jen k přidružení obce Věkoše. V témže roce byla vypsána další soutěž na řešení Labské kotliny a nového náměstí na pravém břehu Labe. Dle dobových zmínek prý i vzhledem ke konzervativnímu složení poroty nebyl vybrán adekvátní vítězný návrh. Později však i přes výrok poroty, která konečný realizovaný projekt považovala za nevhodný pro tradiční Hradec, město realizovalo zúčastněný návrh Josefa Gočára, který obsahoval velké Ulrichovo náměstí. Vladimír Zákrejs jako jeden ze členů hodnotící poroty později tento návrh kritizoval pro jeho údajné, napodobování velkoměst“. Nutno podotknout, že právě Vladimír Zákrejs pociťuje averzi ke Gočárovi i v pozdějších letech a ve třicátých letech ho i dokonce žaluje pro přivlastnění jeho vlastních návrhů Velkého Hradce z období let 1909–1925.

124

¹²² Ladislav DOMEČKA, *Labské mosty v Hradci Králové*, Osvěta Lidu, 1933, roč. XXXVI., č. 48, 24. 6. 1933, příloha, s. 1

¹²³ Ladislav Zikmund LENDER, *Struktura města v zeleni*, s. 58.

¹²⁴ Radek BLÁHA a kol., *Hradec Králové*, s. 695–696.

2.3. Urbanizace Labského nábřeží

Po roce 1900 v době, kdy se město zbavilo přítěže v podobě starých josefínských pevnostních hradeb, mohlo dojít v zásadnějším úpravám. Velkou stavební éru na několik let pozastavila první světová válka. Před zahájením moderní výstavby se v dřívějších letech ve městě často objevovaly spíše stavby z historizujících slohových forem. Mezi oblíbené a často využívané styly v Hradci Králové patřila novorenesance a v menší míře také novobaroko¹²⁵. V případě Labského nábřeží to byly mnohé činžovní domy umístěné v úseku tehdejšího nábřeží Elišky Pomořanské v novorenesančním slohu. V průběhu druhé poloviny 19. století dochází v souvislosti s probíhající industrializací k nárůstu obyvatel a také ke stěhování obyvatelstva z venkova do měst. Na zvýšenou poptávku po bydlení musela města reagovat výstavbou nových bytových domů, proto jsou činžovní domy typickým neorenesančním typologickým druhem. Hradec Králové byl až do konce 19. století svázaný s pevnostními hradbami a po jejich zboření došlo k uvolnění parcel pro novou výstavu. Oproti jiným českým městům se tudíž nová výstavba v novorenesančním duchu soustředila blíže k jádru historického města. Renesanční tvarosloví se stalo odpovědí na staré vojensky strohé fasády klasicistních pevnostních staveb. Město Hradec Králové se však v tomto ohledu výrazněji nelišilo od jiných měst v českých zemích.

Rozsáhlá vrcholná urbanizace města byla odstartována až vypracováním Regulačního plánu města Hradce Králové, jenž přinesl inovativní řešení rozdělení města.¹²⁶ Autorem byl architekt a urbanista Josef Gočár, který se výrazně zasadil o kulturní význam a celkovou současnou podobu města. Do Hradce Králové mladého Gočára přivedl v roce 1905 jeho učitel a autor budovy muzea Jan Kotěra. Mladý architekt Gočár zde měl na začátku realizovat stavby tří činžovních domů.

Gočárův učitel Kotěra byl i přes nevelké množství realizovaných staveb v Hradci důležitou osobností, která měla velký vliv na výslednou přestavbu města, a to nejen z důvodu vyprojektování ústřední stavby muzea. Dokázal totiž

¹²⁵ Také nazývané jako neorenesance a neobaroko.

¹²⁶ Muzeum východních Čech Hradec Králové, Hradecensia, *Regulační plán Hradec Králové*, inv. č. D-H134/2007.

odhadnout potřeby kulturní, sociální a ekonomické, jež byly nedocenitelné při budoucím stavebním rozvoji. Své vize moderního urbanismu nepřenesl pouze na svého žáka a budoucího urbanistu města Gočára, ale i na starostu města JUDr. Františka Ulricha.¹²⁷ S Ulrichem se seznamuje někdy během let 1898–1900 v době, kdy se Kotěra dostává do čela architektonického ateliéru na pražské Uměleckoprůmyslové škole, kde vystřídá ve funkci Friedricha Ohmanna. Ulrich si s Kotěrou rozuměl hlavně v otázkách moderních požadavků, které oba kladli na architekturu. Jejich vzájemná symbióza vyvrcholila v úspěšnou stavební a architektonickou spolupráci v Hradci Králové zahájenou projektem Okresního domu nedaleko Labského nábřeží.¹²⁸

Vypracováním projektu na novou regulaci města Hradce Králové Gočára pověřil starosta Ulrich na základě jeho vítězného návrhu ve vypsané soutěži v 1924.¹²⁹ Po úspěšném převzetí pozemků dřívější pevnosti nic nebránilo realizování přestavby a město nabídlo volné stavební parcely prvním zájemcům. Realizaci předcházelo několik koncepčně odlišných projektů.

Mezi první tvůrce hradeckých regulačních plánů patřili Tomáš Suhrada a Josef Zámečník. Předchozí Zámečnickův Regulační plán z roku 1890 i přes četné aktualizace nebyl pro moderní město a jeho vizi dostačujícím.¹³⁰ Zámečník v roce 1903 umírá a úpravy jeho plánu tak nejsou možné. Po tomto starém, době nevyhovujícím plánu, se objevuje ještě několik dalších, které byly zpracovány význačnými architekty, jako byli např. Karel Herain, Václav Rejchl ml. anebo Oldřich Liska. Hned po smrti Zámečníka měl vypracovat i drobné urbanistické studie také samotný Kotěra, avšak jejich podoba se do současné doby nedochovala.¹³¹

Hradec Králové se měl na základě nového plánu regulace stát městem, do jehož okolí místní krajina plynule vstupuje. Místo radikálních změn bylo cílem

¹²⁷ Ladislav Zikmund LENDER, *Struktura města v zeleni*, s. 25–27.

¹²⁸ Ladislav Zikmund LENDER, Jiří ZIKMUND, *Budova muzea v Hradci Králové 1909–1913. Jan Kotěra*, s. 15.

¹²⁹ Muzeum východních Čech Hradec Králové, Hradecensia, *Regulační plán Hradec Králové*, inv. č. D-H134/2007.

¹³⁰ Jakub POTŮČEK, *Hradec Králové: Architektura a urbanismus 1895–2009*, s. 19.

¹³¹ Ladislav Zikmund LENDER, *Jan Kotěra v Hradci*, s. 60–63.

vytvořit moderní a harmonickou aglomeraci, jíž prorůstají pásy zeleně, které od sebe následně oddělují různé městské celky.¹³² Na základě těchto principů byla ve městě využita tzv. komplexní architektura, která prolíná umělé a přírodní prostředí, kdy následně dochází k jejich přirozené symbióze.¹³³ Labské nábřeží bylo před realizací Regulačního plánu i přes některé již postavené budovy stále poměrně dosti zelenou plochou, proto mělo velký potenciál být zdrojovým prostorem využití pro pásy zeleně.

Gočárův Regulační plán navazoval na starší schémata vypracovaná již architekty Rejchlem a Liskou. Jednotlivé úseky často řešil symetrickým a geometrickým způsobem, a proto se v architektuře města opakovaně objevují znatelné hranaté prvky s rovnoměrným členěním.

Prostor města Hradce Králové byl vlivem kombinace různých architektonických tradic a názorů při realizaci města, rozhodně velice rozmanitým prostředím. Různorodé principy, jakými byla urbanizace provedena, všechny tyto rozdílné elementy propojily v plnohodnotný celek. Zejména důmyslně bylo řešené splynutí a lehké oddělení části historické s novou moderní výstavbou. Použitá řešení byla následně vzorem pro další nově urbanisticky řešená města v českých zemích. Výsledná realizace systému ulic kulminujících na Ulrichově a Masarykově náměstí se řadí k vrcholům etapy urbanismus nejen u nás, ale i Evropském měřítku.¹³⁴

Konečný regulační projekt z roku 1926 byl v souladu s předchozími studiiemi regulačních plánů Hradce Králové a uplatňoval zásady moderního urbanismu.¹³⁵ Ulice v nových čtvrtích byly vhodně navázané na primární komunikace a vhodně omezovaly stavební bloky situované dle světových stran přesně tak, aby byl do každého okna zajištěn přístup slunečního svitu. Plán upustil od uzavřených bloků a objevuje se systém polootevřených i volných bloků s dostatkem zeleně včetně sadových úprav. Gočár byl při tvorbě Regulačního

¹³² Jakub POTŮČEK, *František Ulrich, duchovní tvůrce moderního Hradce Králové*, In: Královéhradecko 7, s. 341–342.

¹³³ Josef ZELENKA a kol., *Percepce krajiny a genius loci*, s. 144.

¹³⁴ Vladimíra ŠILHÁNKOVÁ, *Veřejné prostory v územně plánovacím procesu*, s. 50.

¹³⁵ Muzeum východních Čech Hradec Králové, Hradecensia, *Regulační plán Hradec Králové*, inv. č. D-H134/2007.

plánu ovlivněn svým studiem urbanismu a architektury ve Francii, Itálii a Holandsku.¹³⁶

2.4. Labské nábřeží v období Salónu republiky

V době, kdy Josef Gočár pracoval na Regulačním plánu města, navrhuje další klíčovou stavbu moderního pravého labského břehu. Je to jakési období jeho vrcholné éry v Hradci Králové a zároveň i dobou, která je často obdivně nazývaná Salónem republiky. Budovu tehdejšího Rašínova státního gymnázia, dnes Tylova gymnázia, realizuje v rozmezí let 1925–1927. O novostavbě gymnázia a jeho nutnosti jednalo městské zastupitelstvo už 15. září 1915, kde byla tato otázka prvním bodem schůze.¹³⁷ Nová budova měla nahradit nevyhovující prostory, které si gymnázium muselo pro své účely pronajímat od několika nájemců. Mezi využívané prostory ke školním účelům, patřila například i jedna místnost v jezuitské koleji.¹³⁸

Na Gočárově budově nového gymnázia se objevuje využití materiálu režného zdiva, oblíbeného u jeho učitele Kotěry, tak v jeho vlastní tvorbě. Režné zdivo se však v Hradci Králové ve 20. století neobjevuje poprvé. Cihlové zdivo se objevilo ve městě již ve 14. století na budově Katedrály sv. Ducha na Velkém náměstí. Stavby Kotěry a Gočára z 20. století tak navazovaly použitým materiálem na předcházející tradici.

Kompozice zvolená pro gymnázium také není něčím novým, obdobnou dispozici i architektonické pojetí lze vyzorovat už u jeho stavby Koželužské školy na Orlickém nábřeží realizované jen několik let předtím. Stavbu Gočár vypracovává opět na základě veřejně vypsane soutěže, kterou následně vyhrál. Vstupní průčelí budovy je založené na pravoúhlém půdorysu symbolizujícím otevřenou knihu. Výrazná je zde symetričnost celé budovy. Její monumentální

¹³⁶ Stanislav KADEČKA, *Hradec Králové*, s. 55–56.

¹³⁷ Státní okresní archiv Hradec Králové, Gymnasium v Hradci Králové, *Novostavba c. k. gymnasia v Hradci Králové*, Ratibor č. 24, 4. 10. 1915, s. 2, kart. č. 65 inv. č. 993.

¹³⁸ Státní okresní archiv Hradec Králové, Gymnasium v Hradci Králové, *Dopis od starosty Karla Collina z 7. 12. 1864*, kart. č. 65, inv. č. 993.

dojem umocňují široké vstupní schody a před nimi umístěný sloup se Štursovou sochou Vítěze umístěnou na jeho vrcholu. Tato socha sem byla umístěna po úspěchu v mezinárodní výstavě dekorativních umění v Paříži, kterou vyhrála v roce 1925. Spolu se sochou Vítěze je do budovy osazen československý znak Otto Gutfreunda, rovněž z pařížské výstavy.

V interiéru školy se stejně jako v exteriéru objevuje dominantní symetričnost. Mimo stavební nosné konstrukce byl geometrický přístup uplatněn také při navrhování nábytku, příslušenství a rozvržení učeben. Osvětlení v budově bylo zajištěno kulovitými a půlkruhovými svítidly zasazenými v mosazných profilech dle Gočárova vlastního návrhu. Tato osvětlovací tělesa mohou nápadně připomínat mosazné stropní lustry z budovy Městského muzea navržené Janem Kotěrou.¹³⁹

Ve stejné době Gočár navrhuje komplex Obecních a měšťanských škol, který je postaven za budovou gymnázia a architektonicky byl řešen v souladu s její podobou. Opět se objevuje jeho charakteristický prvek, který ve stavbách v Hradci Králové používá – rezné zdivo. Projekt školních budov je pro tvorbu Josefa Gočára důležitým mezníkem, kdy se odklání od puristického architektonického pojetí striktně zbaveného ornamentů a nefunkčních prvků k funkcionalistické tendenci. Tento jev je zřetelný hlavně na budově pavilonové mateřské škole, která byla zasazena uprostřed celého komplexu.¹⁴⁰ Všechny jeho školní budovy byly situovány v harmonickém labském parku.¹⁴¹ Gočárovy edukační objekty nejsou však jedinými stavbami svého druhu na Labském nábřeží. Během konce 19. století a začátku 20. století zde byly vystavěny dvě budovy, z nichž jedna sloužila jako Vyšší obchodní škola, později Obchodní akademie a v druhé sídlil učitelský ústav. Architektonické řešení u této budovy je odkazem na historizující slohy v době vzniku často využívané. Stavba Obchodní akademie v sobě však už nese prvky secese.

¹³⁹ Státní okresní archiv Hradec Králové, Gymnasium v Hradci Králové, *Osvětlovací tělesa pro Státní gymnasium v Hradci Králové*, inv. č. 997.

¹⁴⁰ Radek BLÁHA a kol., *Hradec Králové*, s. 708.

¹⁴¹ Jakub POTŮČEK, *Hradec Králové: Architektura a urbanismus 1895–2009*, s. 69–74.

Stavby navržené Gočárem jsou již prototypem moderních školských objektů 20. století. Budova gymnázia působí spíše dojmem univerzitního kampusu, je u ní zřetelná inspirace obdobnou architekturou v Anglii, kde měly obdobná řešení svou tradici. Stavba funkcionalistického kostela sv. Ambrože, kterou Gočár záhy v roce 1926 realizuje nedaleko svého školského komplexu, budova kostela s kolumbáriem opět reflektuje jeho oblíbené prvky. Objevuje se též režné zdivo, jenž navazuje na jeho předchozí hradecké stavby, avšak červenou cihlu nyní kombinoval s bílou fasádou ústřední kostelní lodí, která mohla samotnou loď či parník svým tvarem připomínat. Jednalo se o reformní pojetí kostela s novým způsobem pohřbívání v kolumbáriu.¹⁴² Realizace byla dokončena v roce 1929, kdy je rovněž otevřena veřejnosti. Gočárův podporovatel a starosta města František Ulrich je později v této stavbě pochován.¹⁴³

Posledním Gočárovým projektem pro město Hradec Králové byl návrh budovy městské galerie, pro kterou sám vybral místo na levém břehu Labe v části Smetanova nábřeží. Projektem galerie chtěl architektonicky navázat na vedlejší budovu muzea od Jana Kotěry, která by se dle jeho návrhu nacházela přes silnici v navazujícím směru od zamýšlené stavby. Návrhem chtěl vytvořit jakousi linii kulturních institucí na Labském nábřeží. Projekt byl schválený v dubnu roku 1931 a do června téhož roku měl být předložen konečný návrh. Investice na stavbu měla pokrýt Spořitelna královéhradecká, která však záhy vlivem nové zákonné úpravy přišla o pozici nejvýznamnějšího stavebního investora ve městě, tudíž byly veškeré přípravné práce pozastaveny. Stavba městské galerie nakonec nebyla z finančních důvodů realizována. Pojetí plánu budovy galerie bylo velice osobité a nadčasové. Gočár plánoval pro její stavbu využít inovativní kombinaci betonu, oceli a skla. Velké prosklené plochy měly galerijním prostorům zajistit dostatek přirozeného světla a zároveň je propojit s okolním prostředím.¹⁴⁴

Levý břeh je na přelomu dvacátých a třicátých let rozšířen stavbou tělocvičny Sokola dle návrhu pražského architekta Milana Babušky, který ji

¹⁴² Stanislav KORDULE, *Sbor československé církve v Hradci Králové*, In: Královéhradecko, 1929, roč. VII., č. 2, s. 1–2.

¹⁴³ Ladislav Zikmund LENDER, *Struktura města v zeleni*, s. 99.

¹⁴⁴ Radek BLÁHA a kol., *Hradec Králové*, s. 708–709.

realizoval na základě vítězného návrhu z roku 1922. Pro nedostatek financí musela být stavba sokolského areálu odložena. Konečnou verzi projektu představil Babuška v roce 1928.¹⁴⁵ Základní kámen byl položen 27. května 1929 a stavba byla dokončena skoro až za rok a půl.¹⁴⁶ Budova byla koncipována symetricky s rozsáhlou čelní prosklenou plochou.

Labskou promenádu na levém břehu zakončila funkcionalistická stavba Městských lázní postavená během let 1931–1933.¹⁴⁷ Stavba měla být oslavou desetiletého výročí republiky a byla zahájena z popudu Spořitelny královéhradecké, která tuto budovu chtěla financovat ze svých prostředků.¹⁴⁸ Maximální částku, kterou se rozhodla pro budovu lázní uvolnit stanovila na 5 milionů Kč, proto první nákladnější návrh z roku 1928 v hodnotě 7 milionů Kč, nemohl být realizován. Autorem stavby byl architekt Oldřich Liska, který se podílel na tvorbě staveb na Labském nábřeží už v průběhu minulých let. Na projektu Městských lázní pracoval 4 roky a inspirací mu byly moderní plovárenské komplexy, které navštívil v Rakousku, Německu a Maďarsku. Právě studium lázeňských budov ho plně zaměstnalo a během těchto let pro Hradec Králové nenavrhl žádný jiný projekt.¹⁴⁹ Samotné realizaci přecházelo vytvoření celkem 4 projektů z nichž byl nakonec realizovaný ten poslední.

Liskova budova lázní koresponduje s urbanistickým řešením veřejných staveb na levém labském břehu. Na dvoupatrové konstrukci stavby je zřetelný nautický funkcionalismus, který se vyznačuje inspirací lodní architekturou, kdy stavby často připomínají samotné lodě, nebo využívají námořnické prvky.¹⁵⁰ Plována byla krytá a byl zde umístěn i bazén s inovativním umělým vlnobitím. Mimo samotné lázně měla stavba také komplexní využití v podobě občerstvení, kadeřnického salónu a slunečné terasy. Slavnostní otevření proběhlo na jaře v roce 1933. Monumentální budova lázní byla však v době vzniku značně kritizována,

¹⁴⁵ Jakub POTŮČEK, *Hradec Králové: Architektura a urbanismus 1895–2009*, s. 83.

¹⁴⁶ Radek BLÁHA a kol., *Hradec Králové*, s. 709.

¹⁴⁷ Radek BLÁHA a kol., *Hradec ...*, s. 453.

¹⁴⁸ Oldřich LISKA, *Jak zral projekt lázní*, Osvěta lidu: příloha k otevření lázní, 1933, roč. XXXVI, č. 29, s. 1.

¹⁴⁹ Matěj BEKERA, *Oldřich Liska: Architekt východočeské moderny*, Hradec Králové 2019, s. 59–60.

¹⁵⁰ Tamtéž

například architekt Stanislav Semrád vytkl Oldřichu Liskovi předimenzované řešení, které dle něj Hradec Králové stejně jako revoluční umělé vlnobítí nepotřebuje, jelikož není žádným velkoměstem.¹⁵¹ Architekt a urbanista Oldřich Liska patřil spolu s Janem Kotěrou a Josefem Gočárem mezi nejvýraznější architekty v době Salónu republiky a v meziválečném období byl autorem nejrozsáhlejšího množství architektonických realizací v Hradci Králové.¹⁵²

V téže době v roce 1932 je vyhlášena soutěž na stavbu nového mostu přes řeku.¹⁵³ Vlivem přetíženosti Pražského mostu muselo být nábřeží doplněno o druhý most, který byl posléze pojmenován po spoluzakladateli Sokola Dr. Miroslav Tyrše jako Tyršův most.¹⁵⁴ Samotné realizaci předcházelo několik hromadných dopisů z roku 1931 od místních podnikatelů. Dopis však realizaci nového mostu kritizoval a obsahoval i statistiky o množství vozidel a osob pohybujících se Pražským mostě. Řemeslníci a živnostníci z jeho okolí se obávali toho, že postavením nové tepny přijdou o své zákazníky vlivem svedení pohybu na jinou část města. Žádali o přesunutí plánovaného mostu až za Piletický potok a tím by byl osou tzv. Okružní třídy.¹⁵⁵

Most byl ze 40 % financován ze státních prostředků, zbytek byl pokryt ze strany města.¹⁵⁶ Stavba proběhla mezi léty 1932–1933. Tento most byl opět projektovaný jako jedno obloukový o délce 60 m. Autorem projektu byla firma Fifka a Moravec, architektonická úprava byla provedena Josefem Gočárem, který byl po dobu stavby i uveden na autorské tabuli. Novému mostu navrhl zábradlí lemující celou po obou jeho délku po obou stranách a nástupní schodiště.¹⁵⁷

Ještě před dokončením se stavba setkala s několika negativními reakcemi. Například ze strany hradecké pobočky Československé banky. Filiálce banky v

¹⁵¹ Jakub POTŮČEK, *Hradec Králové: Architektura a urbanismus 1895–2009*, s. 102–103.

¹⁵² Matěj BEKERA, *Oldřich Liska: Architekt východočeské moderny*, s. 11–13.

¹⁵³ Státní okresní archiv Hradec Králové, Archiv města Hradce Králové, *Veřejná soutěž*, Úřední list republiky Ř. Č. S., 31. 3. 1932, kart. č. 1147, inv. č. 5325.

¹⁵⁴ Radek BLÁHA a kol., *Hradec Králové*, s. 453–454.

¹⁵⁵ Státní okresní archiv Hradec Králové, Archiv města Hradce Králové, *Dopis ze dne 19. března 1931*, kart. č. 1147, inv. č. 5325.

¹⁵⁶ Státní okresní archiv Hradec Králové, Archiv města Hradce Králové, *O nový most v Hradci Králové*, *Rozhledy*, 31. 1. 1931, kart. č. 1147, inv. č. 5325.

¹⁵⁷ Jiří KRÁTKÝ, *Technická báseň psaná betonem: Tyršův most v době svého vzniku okouznil odborníky i širokou veřejnost*, *Hradecké noviny*, 1994, roč. 3, č. 169, s. 8.

Hradci Králové vadila výška mostu, která prý překážela pohledu na jejich budovu a zároveň také masivní zeď, jež byla umístěna mezi dvěma chodníky na nábřeží a kterou požadovala kompletně odstranit. Dále banka ve své stížnosti narážela i na nepřítomnost veřejných toalet v okolí mostu ačkoli prostoru na ně je dostatek a financí na jeho zřízení netřeba tolik.¹⁵⁸ Situaci ohledně zídky u mostu řeší i Gočár, který na stavbu odborně dohlížel. Ve svém dopisu ze začátku června téhož roku žádá o snížení zmiňované zídky o 30 cm.¹⁵⁹ Zeď nakonec nebyla odstraněna, ale jen výrazně snížena. Ve třicátých letech bylo dokončeno lemování labské promenády kruhovým litinovým zábradlím s pískovcovými sloupy vsazené do barokní zdi, jeho budování bylo zahájeno kolem roku 1900 v části proti proudu od Tyršova mostu a v následujících třiceti letech pokračovalo na pravý břeh k Tylově nábřeží.¹⁶⁰ Ve stejném období bylo na Labském nábřeží vydlážděno nábřeží Elišky Pomořanské včetně vedlejších ulic.¹⁶¹

Mezi dvacátými a třicátými léty došlo k završení vrcholné stavební činnosti v Hradci Králové, pozdější desetiletí 20. století už nepřinesla tak výraznou budovatelskou aktivitu. Mimo obohacení města o nové stavby a náměstí došlo také k významnému zvýšení sociální a vzdělávací úrovně města vlivem mnoha nových edukačních a kulturních institucí a veřejných prostranství.

¹⁵⁸ Státní okresní archiv Hradec Králové, Archiv města Hradce Králové, *Dopis od Národní československé banky v Hradci Králové ze dne 6. května 1933*, kart. č. 1147 inv. č. 5325,

¹⁵⁹ Státní okresní archiv Hradec Králové, Archiv města Hradce Králové, *Zápis sepsaný prof. Gočárem ze dne 2. června 1933 ke stavbě Tyršova mostu*, kart. č. 1147, inv. č. 5325.

¹⁶⁰ Dle ÚSKP 30097/6.576.

¹⁶¹ Státní okresní archiv Hradec Králové, Archiv města Hradce Králové, *Výdlažba nábřeží Elišky Pomořanské a jiných ulic*, kart. č. 567, inv. č. 2394.

3. Současný význam Labského nábřeží

3.1. Předpoklady pro vznik městského centra na Labském nábřeží

Podoba Labského nábřeží včetně jeho dispozičního a funkčního uspořádání se od doby dokončení v minulém století výrazně nezměnila. Nadčasová koncepce veřejného prostoru a krajiny kolem břehu řeky Labe i v současné době odpovídá potřebám obyvatel města a jejich rušnému stylu života. První úseky nábřežní promenády byly navrženy už během let 1905–1910 v době, kdy probíhaly úpravy a splavnění přilehlé řeky. Labské nábřeží bylo koncipované jako po obou březích linoucí se promenáda, kdy k přecházení mezi jednotlivými běhy sloužily komunikační mosty. Celá hlavní nábřežní třída byla obklopena zelení složenou především z bezplodých listnatých stromů a městskou vybaveností, protože byla určená k častému pohybu veřejnosti, lze ji také označit jako bulvár.¹⁶² Tento princip urbanistického řešení a práce s krajinou veřejných prostorů je často využíván i v soudobé městské architektuře.¹⁶³ Na příkladu veřejného prostoru na březích Labe v Hradci Králové je zjevné, že se hlavní požadavky na jeho využití od doby vzniku v první polovině 20. století nápadněji nezměnily.

Předpokladem pro to, aby mohlo být Labské nábřeží aktivním a lákavým místem i pro nové generace, bylo využití potenciálu místa a kvalitní rozdělení jednotlivých funkcí daného prostoru. Velký podíl na tom měla spolupráce osobností, které se zasadily o unikátní architektonickou a urbanistickou podobu centra města. Nejen odkaz architekta Josefa Gočára v podobě kvalitního regulačního plánu, který pracoval s přírodní zelení v podobě přirozeně prostupujících zelených pásů podél labského, ale i orlického břehu a několika významných architektonických skvostů, které v Hradci Králové navrhl,

¹⁶² Pozn.: Bulvár je široká rušná ulice či promenáda ve městě, často v místech dřívějších městských hradeb.

¹⁶³ Igor KYSELKA, *Architektura krajiny a rekreace. Architektura a urbanismus krajiny a zeleně*, Ostrava 2007, s. 108.

dopomohly k současné úrovni promenády Labského nábřeží.¹⁶⁴ Souvislou soustavou zelených ploch města, kde jsou dopravní komunikace odděleny od komunikací pěších, docílil procházení nejen u Labského nábřeží, ale celého Hradce Králové v sadových třídách.¹⁶⁵

Neméně důležitá byla také politická aktivita čestného starosty města Františka Ulricha, jenž dal dohromady tým odborníků v oblasti architektury a urbanismu, kteří vtiskli Hradci Králové jeho osobitost, věhlas a estetiku. Ulrichova neúnavná snaha o rozvoj města a veřejného prostoru na přelomu 19. a 20. století, kdy přispěl k přeměně a splavnění řeky Labe, předznamenala budoucnost tohoto později důležitého prostoru a nábřeží.¹⁶⁶ Jeho práce pro Hradec Králové byla jeho celoživotním dílem, se kterým nepřestal ani když opustil úřad starosty, své cenné rady a pomoc předával i nadále svému nástupci Josefu Pilňáčkovi, který dokončil mnoho jeho projektů a vizí.¹⁶⁷

Architektonická tvorba z první poloviny 20. století patří mezi nejunikátnější dědictví města Hradce Králové. Mimo dvojici známých českých architektů Kotěry a Gočára, byla zásadní postava Oldřicha Lisky, který je často v pracích zabývajících se architekturou Hradce Králové neprávem opomíjený i přes to, že je architektem s největším množstvím realizací ve městě v meziválečném období, kdy byla stavební činnost na vrcholu.¹⁶⁸ Oldřich Liska patřil mezi hlavní tvůrce konečné podoby labské promenády, společně s Václavem Rejchlem vypracoval v roce 1911 plán, dle kterého byla většina staveb nového města situována právě do oblasti pravého břehu Labe.¹⁶⁹ Důležitým parametrem a zároveň požadavkem ze strany městské zastupitelstva v čele s Františkem Ulrichem pro návrh nového nábřeží bylo vyvarování se jakékoli

¹⁶⁴ Muzeum východních Čech Hradec Králové, Hradecensia, *Regulační plán Hradec Králové*, inv. č. D-H134/2007.

¹⁶⁵ Josef VANICKÝ, *Josef Gočár. Regulace města Hradce Králové*, In: Stavitel IX, 1928, s. 118.

¹⁶⁶ Václav VÁŇA, *Úspěšná činnost JUDr. Františka Ulricha ve snaze po úpravě a splavnování středního Labe z Mělníka do Jaroměře*, Kraj Královéhradecký, r. XXX, č. 22, 3. 6. 1939.

¹⁶⁷ Vladimír ŠKALOUDEK, *Starosta Hradce Králové František Ulrich*, Hradec Králové 1998, s. 126–127.

¹⁶⁸ Matěj BEKERA, *Oldřich Liska: Architekt východočeské moderny*, s. 12–13.

¹⁶⁹ Jakub POTUČEK, *Hradec Králové: Architektura a urbanismus 1895–2009*, s. 15–19.

šablonovitosti a lineární střízlivosti.¹⁷⁰ Živost a ladnost provedení jednotlivých úseků promenády v soutěžním projektu architektů Lisky a Rejchla, přesvědčily rozhodující komisi, aby předala realizaci právě této dvojici.

Ve čtyřicátých letech 20. století došlo v okolí Labského nábřeží k několika drobným úpravám provedených žáky Josefa Gočára, architektky Františkem Bartošem a Josefem Havlíčkem. Jednalo se především o dokončovací práce v duchu návrhů jejich učitele Gočára.¹⁷¹ Veškeré pozdější stavební a architektonické tendence na Labské promenádě už však již nedosáhly věhlasu a úrovně Ulrichovy a Gočárový éry.

3.2. Obnova památek na Labském nábřeží

Významné kulturní instituce vystavěné na Labském nábřeží během první poloviny 20. století i v současnosti stále slouží svému původnímu účelu a díky pravidelným a rozsáhlým revitalizacím vypadají ve svých exteriérech téměř totožně jako v době své vrcholné éry. Během přelomu nového tisíciletí byly tyto význačné pamětihodnosti na Labském nábřeží prohlášeny za kulturní památky, a tím získaly zvláštní ochranu a péči ze strany státu.

První rozsáhlejší rekonstrukce specializovaného charakteru včetně restaurátorského dohledu v Hradci Králové probíhaly už v devadesátých letech 20. století, kdy došlo k první velké obnově Kotěrovy budovy Muzea východních Čech, převážně ve vnitřních prostorách, která byla dokončena na počátku nového tisíciletí v roce 2002. Do té doby často docházelo k neodborným zásahům, které často nerespektovaly původní podobu památek. Při rekonstrukci této národní kulturní památky, došlo k opravě zachovaných fragmentů a zároveň k doplnění chybějících prvků, dle dochovaných fotodokumentací z první poloviny 20. století.¹⁷² Během let 1993–1998 byly rekonstruovány také Liskovy Městské lázně

¹⁷⁰ Státní okresní archiv Hradec Králové, Archiv města Hradci Králové, *Podmínky veřejné soutěže na podání návrhu regulačního plánu pro pozemky na obvodu města Hradce Králové, tzv. Labské a Orliční kotliny*, kart. č. 337, inv. č. 1752.

¹⁷¹ Jakub POTŮČEK, *Hradec Králové: Architektura a urbanismus 1895–2009*, s. 108–111.

¹⁷² Restaurátorský průzkum a zpráva k rekonstrukci Muzea východních Čech (2002).

na Eliščině nábřeží. Rekonstrukce zachovala původní architektonický charakter budovy, bylo pouze modernizováno vnitřní vybavení, technologie a byly rozšířeny vodní atrakce.¹⁷³

Novodobému rozvoji tohoto veřejného prostoru pomohla z velké části rozsáhlá rekonstrukce a obnova celého prostoru nábřeží, která proběhla mezi léty 2012–2016. Během oprav v roce 2012 byla v části pravého břehu od Tylova nábřeží ke Smetanovu nábřeží postavena dle architektonického návrhu kanceláře Žárovka Architekti nová náplavka, jež nahradila původní nevzhlednou do té doby málo využívanou pobřežní cestu. Po vzoru evropských metropolí vznikla náplavka, která zatraktivnila labskou promenádu pro aktivní i rekreační pobyt veřejnosti a zároveň dodala moderní ráz prostoru vyprojektovanému v první polovině 20. století.¹⁷⁴

Drobné pokusy o obnovu Labského nábřeží proběhly ve druhé polovině 20. století, avšak nebyly provedené komplexně a došlo k mnoha necitlivým zásahům, které měly často destruktivní charakter, zejména pak při opravách litinového zábradlí. Mnoho prvků chybělo, bylo nevhodně doplněno, nebo bylo v průběhu let vandaly poničeno, a tím došlo i ke zhoršení bezpečnosti v prostoru nábřeží.¹⁷⁵ Obdobně neodborné rekonstrukce v tomto období nebyly žádnou výjimkou, společným znakem těchto zásahů bylo nerespektování původní podoby opravovaných objektů. Nové tisíciletí však přineslo přísné požadavky na restaurování památek, kdy byl kladen důraz na původní podobu a zároveň vysokou kvalitu provedení oprav a použitých technologií a materiálů. Veškeré postupy a technologie bylo nutné evidovat a následně včetně fotodokumentací a závěrečných zpráv přiložit zadávacímu orgánu.

Ve stejné době v roce 2012 došlo na levém břehu Labe k rekonstrukci secesní budovy vodní elektrárny Hučák, která v témže roce slavila 100 výročí od

¹⁷³ Ondřej VAŇURA, *Městské lázně fungují už 80 let. Tehdejší plavci by je nejspíš nepoznali*, dostupné online (<https://hradec.rozhlas.cz/mestske-lazne-v-hradci-kralove-funguji-uz-80-let-tehdejsi-plavci-je-nejspis-6151398>), [citováno k 29. 4. 2020].

¹⁷⁴ Michaela RAMBOUSKOVÁ, *Hradec se vzhledl v Paříži, chce náplavky jako na Seině*, dostupné online (https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/obrazem-hradec-se-zhledl-v-parizi-chce-naplavky-jako-na-seine.A110527_1592472_hradec-zpravy_klu), [citováno k 1. 5. 2020].

¹⁷⁵ Restaurátorská zpráva k obnově litinového zábradlí na Labském nábřeží v Hradci Králové (2012).

uvedení do provozu.¹⁷⁶ V roce 2012 také započala na Tylově nábřeží rozsáhlá obnova Gočárovy budovy gymnázia a jejího okolí, která trvala až do roku 2014. Při rekonstrukci byl zachován původní ráz budovy, došlo pouze k nahrazení původních dveří zcela novými na elektrický pohon, zmodernizování vnitřních prostor a učeben a k obohacení budovy o střešní vyhlídkovou terasu.¹⁷⁷

V roce 2016 byl proces několikaleté rekonstrukce a inovace labské promenády dokončen, a tím byl po letech sjednocen celý okruh prostoru Labského nábřeží, který byl několik desítek let roztržštěn kombinací několika odlišných úprav jednotlivých úseků. Během let 2018–2019 došlo k další opravě Muzea východních Čech, avšak tentokrát se jednalo o fasádu, jíž byla navrácena původní barevnost, okna s vitrážemi a bylo upraveno okolí budovy včetně kašny. Zásadním výsledkem této obnovy bylo zpřístupnění terasy u kopule na střeše, která se stala součástí návštěvního okruhu.¹⁷⁸

Labské nábřeží je v posledních letech nejčastěji rekonstruovaným a inovovaným místem v Hradci Králové. Kvalitní občanská vybavenost a atraktivita místa stále vyžaduje funkčnost prostoru, a tak přicházejí i nové vize na rozšíření funkcionalit tohoto prostoru. V posledních letech například ožila myšlenka realizace Městské galerie dle původního návrhu Josefa Gočára na Eliščině nábřeží. Na blízce provedení čeká projekt Labské lávky, která by měla propojit Eliščinu a Smetanovo nábřeží a tím rozšířit Labské nábřeží o novou městskou spojnici.¹⁷⁹

¹⁷⁶ Michaela RAMBOUSKOVÁ, *Ke stoletému výročí dostala hradecká elektrárna Hučák novou fasádu*, dostupné online, (https://www.idnes.cz/hradec-kralove/zpravy/elektrarna-hucak-v-hradci-kralove-slavi-100-let.A121106_1850386_hradec-zpravy_kvi), [citováno k 1. 5. 2020].

¹⁷⁷ Ladislav Zikmund LENDER, *Struktura města v zeleni*, s. 193.

¹⁷⁸ Petr VINKLÁŘ, *Hradec Králové po opravě otevřel Muzeum východních Čech*, dostupné online, (<https://www.hradeckralove.org/hradec-kralove-po-oprave-otevrel-muzeum-vychodnich-cech/d-70684>), [citováno k 2. 4. 2020].

¹⁷⁹ Petra ZELENÁ, *Lávka přes Labe u Aldisu*, dostupné online (<https://www.hradeckralove.org/lavka-pres-labe-u-aldisu/d-45862>), [citováno k 1. 5. 2020].

3.3. Význam prostoru Labského nábřeží v kontextu současné doby

Obnova významných památek Labského nábřeží a samotné promenády proběhla téměř po 100 letech od jejich uvedení do provozu. Revitalizace celého prostoru včetně významných přilehlých staveb přispěla k znovuoživení života na nábřeží a zároveň otevřela cestu novému využití centrálního veřejného prostoru, kterým bezesporu labská promenáda je. Současnému významu Labského nábřeží také pomohla iniciativa vedení města Hradce Králové a veřejnosti, kteří v jeho prostorech organizují různé tematické kulturní, obchodní, vzdělávací a společenské akce, především během jarní a letní sezóny.

V Hradci Králové revitalizací veřejného městského prostoru Labského nábřeží došlo ke vzniku modernizovaného centra města využívaného nejen k obchodu, kultuře, setkávání či vzdělávání. Výměna dláždění společně se zpevněním přilehlé komunikace společně vytvořily příjemný promenádní a komunikační prvek a posunuly Labské nábřeží kvalitativně k nově vzniklým městským urbanistickým celkům.¹⁸⁰ I přes přizpůsobení místa požadavkům současnosti v podobě parkovacích ploch či rozsáhlejších silničních komunikací, nedošlo k deformaci funkcionality a estetiky daného veřejného prostoru. Výsledkem novodobých zásahů byl komplexně fungující celek, který se přizpůsobuje životu svých obyvatel. Vytvořením jakési staronové kostry prostoru Labského nábřeží mohlo dojít ke zkvalitnění života v něm.¹⁸¹ Důležitým aspektem pro plnohodnotné využití tohoto veřejného prostoru v současnosti bylo zachování určité živosti a atmosféry místa, což se vzhledem k citlivosti při revitalizacích prováděných během posledních let a také vlivem společenské iniciativy podařilo.

¹⁸⁰ Igor KYSELKA, *Architektura krajiny a rekreace. Architektura a urbanismus krajiny a zeleně*, s. 105–107.

¹⁸¹ Lenka POPELOVÁ a kol., *Veřejný prostor v širším kontextu*, s. 13.

Závěr

V této bakalářské práci byl zmapován vývoj veřejného prostoru v Hradci Králové nazývaného Labské nábřeží, který původně sloužil k obraně města. Později byl přetvořen v centrální městskou promenádu a místo s nejdůležitějšími realizacemi architektury 20. století a důležitými institucemi. Labskému nábřeží jako samostatnému celku se i přes velké množství pozoruhodných objektů na něm postavených nikdy nevěnovala žádná monografie. Existující literatura se zabývá nejčastěji jednotlivými stavbami či objekty, nikoliv celým komplexem břehu Labe. Tato práce shrnuje téma historie a vývoje veřejného prostoru labského břehu v Hradci Králové v kontextu současné doby.

Prvotní úprava nábřeží se splavněním neklidné řeky Labe probíhající v první polovině 20. století započala zrod moderního architektury města. Splavnění řeky si však s sebou neslo mnoho komplikací, ať v podobě povodní či prodloužení plánovaných úprav. I přes všechny těžkosti nakonec došlo k realizaci naplánovaných prací. Krátce po rozběhnutí prvních etap revitalizace Labského nábřeží na začátku 20. století, došlo ke krátkému útlumu probíhajících činností důsledkem první světové války, avšak nedlouho po jejím konci stavební aktivita pokračovala dál.

Důležitou roli ve vývoji a následném vzniku nového centra města hrála osoba politika a hlavního představitele města JUDr. Františka Ulricha, která po celý svůj aktivní pracovní život usilovala a vybudování moderní metropole s kvalitní architekturou a zároveň přehledně členěnými urbanistickým řešením města. Velké spolupráce se známými architekty Janem Kotěrou, Josefem Gočárem a Oldřichem Liskou, byly předpokladem pro jednotnou koncepci nového města Hradce Králové. Právě urbanistické plány Josefa Gočára a Oldřicha Lisky, byly zásadní pro výslednou podobu a členění nejen Labského nábřeží, ale celého města. Územní členění, které bylo v tomto prostoru užito, bylo ve své době inovativní a nemělo v tehdejší Československu obdoby. Podobné principy urbanistického plánování jsou využívány při tvorbě veřejných prostor dodnes.

Doba vrcholné stavební činnosti na Labském nábřeží šla souběžně s obdobím vzniku republiky. Na základě této podobnosti a architektonické a estetické vyspělosti své doby získalo město Hradec Králové přívlastek „Salón republiky“. Po druhém útlumu stavebního vývoje, ke kterému došlo vlivem druhé světové války, už nedošlo k obnovení budovatelské činnosti na Labském nábřeží ani k větším proměnám prostoru. Výraznější stavební aktivita se na nábřeží vrátila až na přelomu 20. a 21. století, kdy započala etapa záchrany a obnovy památek v duchu jejich původní podoby. Restaurátorské zásahy v tomto období vrátily pamětihodnostem nejen jejich autentický vzhled, ale zároveň odstranily nepůvodní prvky přidané v průběhu let a technologicky vylepšily vlastnosti použitých materiálů a tím jim prodloužily budoucí životnost.

Závěrečnou kapitolu bakalářské práce jsem věnovala především nedávné době a nynější situaci na Labském nábřeží. Otázka budoucnosti veřejného prostoru Labského nábřeží zůstává v současnosti otevřená. Vlivem společenské aktivity v prostoru a obnovovacích tendencí posledních let, které v tuto chvíli probíhají, anebo jsou plánovány, se labský břeh stále vyvíjí a modifikuje se nové době. Prostor, téměř tak jak byl před téměř 100 lety navržen a následně zrealizován, plní svou původní funkci a slouží svým obyvatelům.

Ve své bakalářské práci jsem se pokusila vytvořit souhrnný pohled na prostor Labského nábřeží, který osobně považuji za urbanisticky nejlépe řešený veřejný prostor v Hradci Králové. Výsledky výzkumu by mohly být využity pro obsáhlejší monografii nebo studii zabývající se tímto místem.

Seznam pramenů a literatury

I. Prameny

1) Archivní prameny

Muzeum východních Čech Hradec Králové, Hradecensia.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Archiv města Hradec Králové (1225–1949).

Státní okresní archiv Hradec Králové, Gymnasium v Hradci Králové (1775–1953).

Státní okresní archiv Hradec Králové, Komité pro úpravu řeky Labe Hradec Králové, (1884–1946).

2) Dobová publicistika

DOMEČKA, Ladislav, Labské mosty v Hradci Králové, Osvěta Lidu, 1933, roč. XXXVI., č. 48, 24. 6. 1933, příloha, s. 1.

Komité pro úpravu a splavnění Labe, Ohlas doby, roč. I., č. 12, 16.9.1899.

LISKA, Oldřich, *Jak zrál projekt lázní*, Osvěta lidu: příloha k otevření lázní, 1933, roč. XXXVI, č. 29, s. 1.

Novostavba c. k. gymnasia v Hradci Králové, Ratibor č. 24, 4. 10. 1915, s. 2–3.

O nový most v Hradci Králové, Rozhledy, 30. 1. 1931.

Pro splavnění Labe, Národní listy č. 337, 6. 12.1900.

VANICKÝ, Josef, *Josef Gočár. Regulace města Hradce Králové*, In: Stavitel IX, 1928, s. 118.

Veřejná soutěž, Úřední list republiky Ř. Č. S., 31. 3. 1932.

3) Restaurátorské zprávy

Restaurátorský průzkum a zpráva k rekonstrukci Muzea východních Čech (2002).

Restaurátorské zprávy k obnově litinového zábradlí na Labském nábřeží v Hradci Králové (2012–2016).

II. Literatura

BAUER, Zdeněk, *Stroje na stavbách. Stavby, stavitelé a jejich stroje v Českých zemích a na Slovensku*, Praha 2011.

BAUMAN, Zygmunt – MAY, Tim, *Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie*, Praha 2010.

BEKERA, Matěj, *Oldřich Liska: Architekt východočeské moderny*, Hradec Králové 2019.

BENEŠOVÁ, Marie, *Josef Gočár*, Praha 1958.

BLACKBOURN, David, *Podmaňování přírody*, 2009.

BLÁHA, Radek a kol., *Hradec Králové*, Praha 2017.

BLÁHA, Radek – SIGL, Jiří, *Svědectví archeologických nálezů o počátcích města Hradce Králové*, Hradec Králové 2014.

DOMEČKA, Ludvík, *Třicet let veřejné činnosti JUDr. Františka Ulricha*, Hradec Králové 1925.

FIALA, Jiří, *Starosta JUDr. František Ulrich – Přední představitel regionální finanční elity*. In: *Královéhradecko 7*. Hradec Králové 2010, s. 82.

HOSKINS, William George, *Utváření anglické krajiny*, 1973.

JAKL, Jan, *Hradec Králové*, Praha – Litomyšl 2005.

JAKL, Jan, *Zánik královéhradecké pevnosti*. In: *Královéhradecko 7*. Hradec Králové 2010, s. 112.

JANSEN, Harry, *Vytváření městské minulosti*, 2001.

KADEČKA, Stanislav, *Hradec Králové*, Hradec Králové 1948.

- KAFTAN, Jan, *Pamětní spis o úpravě a splavnění Labe od Mělníka do Jaroměře*, Pardubice 1866.
- KORDULE, Stanislav, *Sbor československé církve v Hradci Králové*, In: Královéhradecko, 1929, roč. VII., č. 2, s. 1–2.
- KRÁTKÝ, Jiří, *Technická báseň psaná betonem: Tyršův most v době svého vzniku okouznil odborníky i širokou veřejnost*, Hradecké noviny, 1994, roč. 3, č. 169, s. 8
- KRATOCHVÍL, Petr, *Městský veřejný prostor*, Praha 2015.
- KUBÍČEK, Alois – WIRTH, Zdeněk, *Hradec Králové. Město českých královen město Ulrichovo*, Hradec Králové 1939.
- KYSELKA, Igor, *Architektura krajiny a rekreace. Architektura a urbanismus krajiny a zeleně*, Ostrava 2007.
- LENDER, Ladislav Zikmund, *Jan Kotěra v Hradci*, Praha 2016.
- LENDER, Ladislav Zikmund, *Struktura města v zeleni*, Hradec Králové 2017.
- LENDER, Ladislav Zikmund – ZIKMUND, Jiří, *Budova muzea v Hradci Králové 1909–1913. Jan Kotěra*, Hradec Králové 2013.
- MAIER, Karel, *Urbanistický salón republiky: Jak se to podařilo*. In: Královéhradecko 7. Hradec Králové 2010, s. 191-192.
- MUSIL, Jiří, *Sociální a kulturní podmínky vývoje českých měst na přelomu 19. a 20. století a specifika Hradce Králové*. In: Královéhradecko 7. Hradec Králové 2010, s. 230-231.
- NOVOTNÝ, Otakar, *Jan Kotěra a jeho doba*, Praha 1958.
- OLWIG, Kenneth, *Recovering the Substantive Nature od Landscape*, 1996.
- POPELOVÁ, Lenka a kol., *Veřejný prostor v širším kontextu*, Praha 2018.
- Publikace Vodohospodářského svazu v Hradci Králové. č. 1–10*, Hradec Králové 1923–1931.

- POSPÍŠILOVÁ, Jaroslava, „Portrét“ *Františka Ulricha*, In: Královéhradecko 7. Hradec Králové 2010, s. 321.
- POTŮČEK, Jakub, *František Ulrich, duchovní tvůrce moderního Hradce Králové*, In: Královéhradecko 7. Hradec Králové 2010, s. 335–336.
- POTŮČEK, Jakub, *Hradec Králové: Architektura a urbanismus 1895–2009*, Hradec Králové 2009.
- RAMBOUSKOVÁ, Michaela, *Hradec se vzhledl v Paříži, chce náplavky jako na Seině*, dostupné online (https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/obrazem-hradec-se-zhledl-v-parizi-chce-naplavky-jako-na-seine.A110527_1592472_hradec-zpravy_klu), [citováno k 1. 5. 2020].
- RAMBOUSKOVÁ, Michaela, *Ke stoletému výročí dostala hradecká elektrárna Hučák novou fasádu*, dostupné online, (https://www.idnes.cz/hradec-kralove/zpravy/elektrarna-hucak-v-hradci-kralove-slavi-100-let.A121106_1850386_hradec-zpravy_kvi), [citováno k 1. 5. 2020].
- SCHAMA, Simon, *Krajina a paměť*, 2007.
- SCHULZ, Christian Norberg, *Genius loci. K fenomenologii architektury*, Praha 1994.
- SEJBAL, Jiří, *Základy peněžního vývoje*, Brno 1997.
- SLAVÍK, Jiří, *Královéhradecká pevnost*, Hradec Králové 2015.
- SPÁČIL, Bedřich, *Česká měna. Od dávné minulosti k dnešku*, Praha 1973.
- STORCHOVÁ, Lucie a kol., *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*, Praha 2014.
- Středolabský komitét, *Úprava a splavnění Labe z Mělníka do Jaroměře*, Hradec Králové 1936.
- ŠÁMALOVÁ, Zlata a kol., *Po řekách krajinou a časem*, Hradec Králové 2010.

ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra, *Veřejné prostory v územně plánovacím procesu*, Brno 2003.

ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra a kol., *Urbanismus a územní plánování*, Pardubice 2010.

ŠKALOUD, Vladimír, *Starosta Hradce Králové František Ulrich*, Hradec Králové 1998.

URLICH, František, *Stanovy komitétu pro úpravu a splavnění řeky Labe*, 1899, Hradec Králové.

VÁŇA, Václav, *Úspěšná činnost JUDr. Františka Ulricha ve snaze po úpravě a splavnění středního Labe z Mělníka do Jaroměře*, Kraj Královéhradecký, r. XXX, č. 22, 3. 6. 1939.

VAŇURA, Ondřej, *Městské lázně fungují už 80 let. Tehdejší plavci by je nejspíš nepoznali*, dostupné online (<https://hradec.rozhlas.cz/mestske-lazne-v-hradci-kralove-funguji-uz-80-let-tehdejsi-plavci-je-nejspis-6151398>), [citováno k 29. 4. 2020].

VINKLÁŘ, Petr, *Hradec Králové po opravě otevřel Muzeum východních Čech*, dostupné online, (<https://www.hradeckralove.org/hradec-kralove-po-oprave-otevrel-muzeum-vychodnich-cech/d-70684>), [citováno k 2. 4. 2020].

VOŠÁHLÍK, Aleš a kol., *Paměť měst. Městské památkové rezervace v českých zemích*, Praha 1981.

ZELENÁ, Petra, *Lávka přes Labe u Aldisu*, dostupné online (<https://www.hradeckralove.org/lavka-pres-labe-u-aldisu/d-45862>), [citováno k 1. 5. 2020].

ZELENKA, Josef a kol., *Percepce krajiny a genius loci*, Hradec Králové 2008.